

Kültürel Miras Turizminin Neden Arşivlere İhtiyacı Var?*

Why Cultural Heritage Tourism Needs Archives?

İshak Keskin¹ , Mehmet Fahri Furat¹ , Ceyhan Güler¹

*Bu makale; 03-05 Mayıs 2018 tarihlerinde Özbekistan Tařkent'te düzenlenen II. Uluslararası Kültürel Miras ve Turizm Kongresi'nde (ICCHT-2018: II. International Congress on Cultural Heritage and Tourism) "Kültürel Miras Turizminin Gizemli Enstrümanı: Arşivler" başlığı ile sunulan ve II. Uluslararası Kültürel Miras ve Turizm Kongresi Bildiri ve Özet Kitabı'nda (2018, ss. 246-255) yayımlanan bildiri metninin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: İ.K. 0000-0003-1611-1330;
M.F.F. 0000-0001-5622-2196;
C.G. 0000-0003-0099-8168

Sorumlu yazar/Corresponding author:
İshak Keskin (Prof. Dr.),
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: ishak.keskin@istanbul.edu.tr

Başvuru/Submitted: 08.11.2020
Revizyon Talebi/Revision Requested: 21.11.2020
Kabul/Accepted: 25.11.2020
Online Yayın/Published Online: 31.12.2020

Atf/Citation: Keskin, İ., Furat, M.F., Güler, C. (2020). Kültürel miras turizminin neden arşivlere ihtiyacı var?. *Bilgi ve Belge Araştırmaları Dergisi*, 14, 43-84. <http://doi.org/10.26650/bba.2020.14.02>

ÖZ

Somut kültürel miras grubu içinde yer alan arşivler, oluşturuldukları, ait ve ilişkili oldukları toplumlar hakkında -gizemli- tarihi kaynaklara sahip olan kurumlardır. Bu kurumlar; kültürel, bilimsel, teknik, diplomatik, sosyolojik, politik, idari, ticari, askeri, vb. konularda tarihi merakı karşılar. Kısa süreli ziyaretler veya zamana yayılmış araştırma etkinlikleri kültürel merakın giderilmesinde rol oynar. Türkiye'nin sahip olduğu önemli kültürel miraslardan Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerine ait arşivler, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde/sınırları içerisinde yaşamış topluluklar için önemli bir tarihi kaynaktır. Bu çalışmada; kültürel miras turizmi, arşivlerin kültürel miras turizmi için önemi ve Türkiye'nin sahip olduğu arşivlerin kültürel miras turizmi bağlamında işlevi değerlendirilecektir. Bu çalışmanın amacı ise; arşivlerin kültürel miras turizmi için önemine işaret etmek, Türk arşivlerinin kültürel miras turizmine olası/potansiyel katkılarını vurgulamak, karar vericilerin dikkatlerini bu konuya çekmek ve yerli-yabancı kültürel miras turistinin ilgisini Türk arşivlerine yöneltmektir. Bu çalışma hazırlanırken nitel araştırma yönteminden yararlanılmış, veriler metin incelemesi yöntemiyle elde edilmiş, elde edilen veriler söylem analizi ile değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Turizm, kültür turizmi/kültürel miras turizmi, kültürel etkinlik, arşivler, Türkiye

ABSTRACT

Archives as physical manifestations of cultural heritage serve as institutions that contain mysterious historical resources about the societies they are formed in, belong to, and are related to. These institutions satisfy people's historical curiosity by providing cultural, scientific, technical, diplomatic, sociological, political, administrative, commercial, and military information through both short-term visits and time-consuming research activities. The archives of the Ottoman Empire and the Republic of Turkey are important parts of Turkey's cultural heritage, which also constitutes an important historical resource for communities that lived under Ottoman rule. In this research, we evaluate the importance of archives for cultural heritage tourism and how the Turkish archives function in terms of cultural heritage tourism. This research emphasizes the importance of archives for cultural heritage tourism, focusing on the potential contributions of the Turkish archives to cultural heritage tourism to draw the attention of decision makers to this issue and to direct the interest of domestic and foreign cultural heritage tourists to the Turkish archives. A qualitative research method was used, and data were obtained by textual analysis for evaluation by discourse analysis.

Keywords: Tourism, cultural tourism/cultural heritage tourism, cultural activity, archives, Turkey

EXTENDED ABSTRACT

Cultural heritage tourism is an intellectual, eligible, and romantic activity aimed at learning about other cultures and strengthening historical and cultural consciousness. Archives as physical manifestations of cultural heritage also serve as institutions with mysterious historical resources about the societies they are formed in, belong to, and are related to. These institutions satisfy people's historical curiosity by providing cultural, scientific, technical, diplomatic, sociological, political, administrative, commercial, and military information through short-term visits and time-consuming research activities. The archives of the Ottoman Empire and the Republic of Turkey are important parts of Turkey's cultural heritage. This cultural heritage also is an important historical resource for communities that lived under Ottoman rule. In this research, we evaluate the importance of archives for cultural heritage tourism and how Turkish archives function in terms of cultural heritage tourism. This research emphasizes the importance of archives for cultural heritage tourism, focusing on the potential contributions of Turkish archives to cultural heritage tourism to draw the attention of decision makers to this issue and to direct the interest of domestic and foreign cultural heritage tourists to the Turkish archives. A qualitative research method was used. The data were obtained by textual analysis for evaluation by discourse analysis. The findings of the study are as follows: The Turkish archives attract few tourists; however, they have the potential to attract more cultural heritage tourists. Archives need to carry out promotional activities at various levels to influence tourists' behaviors regarding cultural heritage, and it is possible to increase this ratio with well-done promotions. Moreover, archive administrators do not use their full potential for cultural heritage, and decision makers should be informed on this subject. Furthermore, cultural heritage tourists visiting archives bring benefits to local businesses. Finally, the role of archives in national cultural policies should be evaluated. The cultural tourism opportunities of the archives are closely related to tourist marketing activities. Thus, a strong public policy is needed to make the archives a productive tool in the context of cultural heritage tourism. This public policy should consist of the principles of promotion marketing and publication, as well as the dissemination of the language. Archives administrators have records and can introduce the administrative structure of the government departments where these records were produced, making the wealth of archives known. It is important to disseminate the language used in the archival records for visitors. Such activities can play a prominent role in stimulating intellectual interest in archival documents of value while encouraging researchers to make effective and efficient use of archive fonds. For tourism activities designed on the basis of archives to have a certain advantage in the tourism market, complete and accurate marketing activities must be designed, along with promotional marketing and publication strategies, to yield successful results. Such strategies will allow the archives to become a cultural heritage tourism tool to facilitate the evaluation of the visitor capacity of the archives. For this reason, archives, similar to other tourism destinations, should be assessed based on

short-, medium-, and long-term tourism policies, and effective strategies should be created for them. It is important for archives to have easily accessible, attractive records that pique visitors' curiosity, and copy acquisition should be priced appropriately. Democratic practices and freedom of access to archive records are among the most basic conditions for successful marketing. Existing democratic and constitutional practices must have also guaranteed freedom of access for a long time.

GİRİŞ

Şehirleşmenin yoğunluk kazandığı ülkeler, ekonomik hareketliliği ülke geneline yaymak ve iş imkânlarının iyi olduğu yerlere yönelen kırsal nüfusun göç eğilimini durdurmak üzere yeni ekonomi politikaları belirlemektedir. Hizmet sektörünün güçlü olduğu alanlar ile giderek ekonomik gücünü kaybeden ve fakirleşen kırsal alanların sanayileşen şehirlere karşı kalkınmak ve ekonomik güç elde etmek için yeni bir ekonomi politikasına ihtiyaç duymaları bu yeni ekonomi politikasının belirlenmesinin temel sebeplerinden biridir. Şehirlerin ve kırsal alanların sahip oldukları imkânlar ve bu imkânların diğerlerine göre ayırıcı özellikleri, -küresel turizm sektörünün çekim merkezleri olarak rekabet avantajı oluşturması nedeniyle (Örs ve Sürmeli, 2016, s. 263)- küresel ekonomi politikalarının hedefleri arasındadır. Ekonomik girdi sağlayan ve rekabet üstünlüğüne sahip her çeşit turizm aracı, günümüz ülkelerinin ekonomik girdilerinin çeşitlenmesinde ve kalkınmasında -sanayi sektörü kadar olmasa da- ön plana çıkma potansiyeline sahiptir.

Doğal güzellikler, yöresel tatlar, el sanatları, dini-kültürel miras gibi değerlerin yoğun bulunduğu ve bu değerlerin doğru ve iyi pazarlandığı alanlar, küresel turizm potansiyelinde tartışılmaz rekabet üstünlüğüne sahiptir. Bu durum, özellikle 1980 sonrasında kültürel miras ve sürdürülebilir gelişme tartışmaları ile birlikte popüler hale gelen alternatif turizm politikalarının üretilmesinin yolunu açan bir etkidir (Baytok, Elbeyi ve Soybalı, 2017, s. 1-2). Bunun bir sonucu olarak, başta “kent tarihleri” ve “tarihi kentler” olmak üzere farklı değerler dünya turizm pazarında satılan/satılabilir metaya dönüşmüş/dönüştürülmüştür (Erten, 2001, s. 126-127). Ancak sahip olunan tarihi-kültürel değerler temelinde kurgulanan turizm faaliyetlerinin turizm pazarında güçlü bir rekabet üstünlüğü sağlaması için, bu değerlerin eksiksiz ve doğru biçimde belirlenmesi, özelliklerinin ve çekici yanlarının bilinmesi, tanıtım/pazarlama stratejilerinin başarılı sonuçlar verecek şekilde tasarlanması gerekmektedir.

Türkiye'nin dünya üzerindeki coğrafi konumu nedeniyle pek çok özelliği vardır. Bu özelliklerin başında tarihi, coğrafi ve kültürel zenginlikleri gelmektedir. Coğrafyanın doğal kazançları arasında yer alan iklim çeşitliliği, etkileyici doğal güzellikleri ve sahip olduğu tarihi-kültürel miras, Türkiye'nin turistik pazarlama faaliyetlerinin ilgi alanına girmesini sağlamaktadır. Kültürlerarası temas ve geçiş noktasında olması ve Asya-Avrupa-Afrika kıtaları arasında önemli bir köprü, bazen de bariyer işlevi üstlenmesi, Türkiye'yi turistik faaliyetler evreninde ayrıcalıklı bir konuma taşımıştır. Türkiye'nin coğrafi alanının kıtalararası geçiş güzergâhında bulunması Hitit, Yunan ve Roma medeniyetlerine ve Selçuklu, Osmanlı gibi Türk toplumuna ev sahipliği yapmasını beraberinde getirmiştir. Anadolu toprakları üzerinde yaşamış toplumlara ve medeniyetlere ait tarihi ve kültürel miras ise günümüzün giderek gelişen önemli turizm araçlarıdır. Bu kültürel ve tarihi mirasın kuşkusuz Türkiye için önemli avantajları vardır. Bunlardan birini, bu zenginliklerin kültürel miras turizmi üzerindeki etkisi oluşturmaktadır.

Türkiye kültür turizmi için önemli ve çeşitli varlıklara/araçlara sahiptir. Bunlardan biri de sahip olduğu tarihi arşivlerdir. Bugünün çok sayıda ülkesini hâkimiyeti altında bulundurmuş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yeryüzünün gördüğü en önemli politik güçlerinden biri olması ve neredeyse dünyanın tüm ülkeleriyle girdiği diplomatik, askeri, bilimsel, ticari ve kültürel ilişkiler sonucu ortaya çıkan ve Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan Osmanlı dönemi arşiv mirası, dünya tarihi açısından çok özel bir öneme sahiptir. Siyasi oluşumunu geç tamamlamış ülkelerin çok eskiye dayanan arşiv miraslarının olmaması, sayıca kısıtlı ve tarih bakımından yeni belgelerden oluşan arşivleri konunun önemini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bir kısım gelişmiş ülkelerin arşivlerinde bile son iki yüzyılın öncesine ait belgesel zenginlikle karşılaşmak neredeyse imkansızdır. Oysa Osmanlı dönemi arşivleri için böyle bir durum söz konusu değildir. Bugün başta T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığında ve muhtelif başka arşiv depolarında bulunan sayıca zengin arşiv belgelerinden oluşan kültürel miras bütün dünyada hayranlık uyandırmaktadır. İçeriği itibarıyla merak uyandıran bu arşivler, kültürel miras turizminin odak noktası olabilecek mahiyettedir.

Geçmiş ve geçmişe ait toplumsal değerleri bilme, kendini ve içinde bulunduğu toplumu tanıma ve tanımlama, milli ve milletlerarası ortak değerler ve kavramlar ancak arşivler yoluyla öğrenilebilir. Bu konulara yönelen bireysel merak ve toplumsal ilginin merkezinde yine arşiv kurumları vardır. Farklı fiziksel yapıya, estetik tasarıma ve bilgi içeriğine sahip arşiv belgelerinin entelektüel merakın ve ilginin giderilmesinde önemli rol oynaması mümkündür. Arşivlerin araştırmacılar tarafından ziyaret edilmeleri, kişisel bilgilenme ihtiyacının giderilmesi arzusu, vatandaşlara sağlanan araştırma hizmetleri, bu yolla sağlanan kişisel entelektüel birikimin geliştirilmesi imkânı ve bireylerin arşivlerden kazandıkları bilgi ile kendilerini diğer bireyler arasında ayrıcalıklı konuma taşımaları, şüphesiz etraflarındaki diğer bireylerin ilgisini çekecektir. Bu da, arşivlerin kültürel miras turizmi merkezli politikaların aracı haline dönüştürülmesinin temel nedenidir. Kültürel miras turizmine yönelik geliştirilecek stratejiler, kültürel miras alanının ziyaretçi kapasitesini değerlendirmeye yönelik olacağı kadar arşivlerin bir kültürel miras turizmi aracı olarak tanımlanmasına da imkân sağlayacaktır. Bu nedenle, diğer turizm alanları gibi arşivlerin de kısa, orta ve uzun dönemli turizm politikalarının içinde değerlendirilmesi ve arşivler için etkin stratejiler oluşturulması gerekmektedir. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Veriler metinsel inceleme ve söylem analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

1. Turizm, Alternatif Turizm ve Özel İlgi Turizmi

1.1. Turizmin Gelişme Sürecine Dair Kısa Bir Not

Bir ülke için ekonomik etkinliklerin ve kazancın çeşitlendirilmesi amacına hizmet eden turizm, “dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla yapılan gezi”, “bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların

tümü” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018) şeklinde açıklanmaktadır. Turizmde talep ögesinin oluşabilmesi için doğal kaynakların yanı sıra insan yapısı kaynaklar ile sosyo-kültürel kaynaklardan da yararlanılır (Kızılırmak, 2011, s. 2).

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş süreci ülkeleri ve toplumları başta sosyal, kültürel ve ekonomik olmak üzere pek çok yönden etkilemiştir. Sanayinin ve endüstriyel üretimin giderek artması toplumları sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan değiştirmeye başlamıştır. Kırsal alanlarda yaşayan halkın ekonomik şartlarının ve hayat seviyelerinin giderek kötüleşmesi, daha iyi iş ve ekonomik imkânların olduğu -cazibe merkezi- şehirlere göçün gerçekleşmesi bu gelişmenin sonuçlarındandır (Bahçe, 2009, s. 1).¹ Sanayileşmiş ülkelerin ürettiklerini özellikle serbest ticaret anlaşmalarıyla diğer ülkelere ihraç etmeleri, -o ülkelerin- zaten çok sınırlı olan üretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmeler ile birlikte toplumsal, kültürel ve ekonomik yapı 20. yüzyılın sonlarında yeniden şekillenmeye başlamıştır. Çevreye olumsuz etkilerinin olduğu fark edilen ve stratejik olmayan pek çok sanayinin gelişmiş ülkelere taşınması, sanayi atılımlarını gerçekleştirememiş ülkeler/toplumlar için sosyal, kültürel ve ekonomik sorunları beraberinde getirmiştir.

Yukarıda ifade edilen gelişmeler bir yandan toplumsal yapının yeniden şekillenmesini sağlarken bir yandan da -özellikle Avrupa ülkelerinde ve Amerika’da ekonomik seviyenin- giderek yükselmesini beraberinde getirmiştir. Ancak bu ekonomik gelişme sanayileşen ülkeler/şehirler için geçerli bir durumdu. Sanayileş(e)meyen, bu nedenle giderek nüfus kaybeden ülkeler/şehirler ise ekonomik olarak giderek zayıflama tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır (Bahçe, 2009, s. 1-2). Diğer yandan ve ekonomik kazanımlarla birlikte hayattan beklentileri yeniden şekillenen sanayileşen ülkelerin/şehirlerin bireylerinin dinlenme kültürü yeni bir form kazanmıştır. Daha fazla boş zamana sahip ve geliri olan bireylerin imkânları arttıkça değişen istek ve ihtiyaçlarının karşılanması için farklı turizm faaliyetleri gündeme gelmeye başlamıştır (Bahçe, 2009, s. 1-2).

Dinlenme ihtiyacının karşılanmasına yönelik turizm faaliyetleri ilk olarak sanayileşmiş ve ekonomik ilerleme kaydetmiş ülkelerde gerçekleşmiştir. Bu Fordist ve Post Fordist² (Jessop, 1992, s. 43) çağı gelişmiş ülke çalışanları, başlangıçta dinlenme ihtiyaçlarını -genellikle kendi ülkelerinde olmayan- kum, deniz ve güneş üçlüsü ile cazip dinlenme imkânları sunan

1 Ülke taşralarında yaşayan insanların yaşam şartlarının iyileştirilmesi, yerel kalkınma politikaları ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ile mümkündür. Bunun için, kırsal alanlarda mevcut, henüz değerlendirilmemiş ve büyük çeşitlilik gösteren bitki örtüsünün, eko-sistemlerin, geniş sulak alanların, yaygın yerel el sanatlarının ve geleneksel ürünlerin ve doğal kaynakların tanıtılması, kültürel mirasın yönetimi/korunması ve kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi için geliştirilen kırsal kalkınma politikalarının uygulanması, turizmin gelişmesi bakımından önemlidir (Uçar ve Vuran, 2012, s. 59-60).

2 Fordizmde iş bölümü ve iş tanımları katı bir şekilde yapılır. Bu durum, üründe standartlaştırma verimlilik artışları getirir ve artan talep bu standartlaşmayı hızlandırır. Post fordizmde, üretim esnek bir modelle yapılır, işgücü ve makineleşmede esnek uzmanlaşma sağlanır; bilgi ve iletişim teknolojileri üretimde yaygın olarak kullanılır (Saklı, 2013, s. 109).

sahillere sahip ülkelerde gidermişlerdir. Ancak kıyı kesimlerinin sahip olduğu kum, deniz ve güneş üçlüsünün oluşturduğu çekicilik zamanla bütün/farklı sosyal tabakalar için sıradanlaştı. Turistik faaliyetlerdeki bu mantık farklılaşması özellikle 1990'lı yılların başlarında ve gelişmiş ülkelerde gözlemlenen bir durumdur. Bu ülke vatandaşlarının oluşturdukları üst sosyal tabakaların isteklerinin ve arzularının değişmesi sonucunda turizm anlayışı, standart kitle turizmi anlayışından kişiye özel yeni/butik turizm anlayışına dönüştü. Bu gelişme yeni turizm türlerinin/faaliyetlerinin devreye girdiğinin de habercisi oldu.

Ulaşım ve iletişim alanlarında yaşanan önemli ilerlemeler yeni turizm taleplerinin gelişmesinde ve beklentilerin karşılanmasında önemli rol oynadı. Sakin/özgün ve diğerlerinden farklı olma, sıradan olmama, farklı olanı ziyaret etme, öğrenme, yaşama gibi güdülerin etkisiyle dinlenmek ve farklı olanı deneyimlemek üzere yaşanan mekânlardan geçici mekânlara seyahat anlayışı giderek yaygınlık kazanmaya başladı. Genel olarak turizm adı verilen bu etkinlikler zaman içerisinde bir kısım tüketiciyi tatmin etmemeye başladı; bu durum, toplumsal yapının, ekonomik seviyenin, kültürel ilginin etkileriyle birleşerek dinlendirici turistik seyahatlerden bilgilenici/paylaşımıcı, entelektüel ihtiyaçları giderici, kültürel merakın tatmini şeklinde karşımıza çıkan yeni bir turizm anlayışını ortaya çıkardı. Bu yeni turizm anlayışını karşılamak üzere -değişimi fark eden- devletler tarafından uygulanabilir ekonomi politikaları geliştirildi. Bu politikalar; özellikle giderek fakirleşen, nüfus kaybederek küçülen, ancak farklı ve ilgi uyandırıcı imkânlarla sahip kırsal alanlar içindi ve bu alanların sahip olduğu ilgi çekici imkânlar sayesinde başarılı sonuçlar doğurdu. Böylelikle, -kullanılan muhtelif enstrümanlarla- ilgisi yeniden şekillenen/şekillendirilen turist farklı alanlara/içeriklere çekilmesi/yönlendirilmesi ve turizmin doğurduğu ekonomik imkânlardan pay elde edilmesi mümkün hale geldi ve daha bireysel, küçük ölçekli, seçici ve kısmen daha fazla profesyonellik ve harcama gerektiren, av turizmi, kültür turizmi, kırsal turizm gibi “alternatif turizm” türleri ortaya çıktı. Aslında bu ilgiler ve talep değişimi yönelimleri turizm uygulayıcılarının farklı ürünler ve tercihler geliştirmesini zorunlu kılan bir süreçti. Elli Fragaki (2003; akt.: Triarchi ve Karamanis, 2003, s. 45), bu ürünleri ve tercihleri içeren alternatif turizmi beş kategori altında değerlendirmektedir:

1. Konferans ve sergi turizmi: Diğer turistik tesislerin kullanımını da kapsayan alanlarda konferanslar ve uluslararası sergiler düzenlenir.
2. Spor turizmi: Turizmin spor etkinlikleri, eğitim veya bireysel sporlarla birleştirilebilmesi içerir.
3. İnanç turizmi: Cami, kilise ve manastır vb. gibi tarihi ibadet merkezlerinin/kültür alanlarının ziyaretleri ile dini bayramlar gibi nedenlerle gerçekleşen turizmdir.
4. Kültür turizmi: Anıtlara, kültürel etkinliklere ve kültür/bellek/bilgi kurumlarına dayalı turistik ziyaretlerdir.

5. Eko-turizm: Yerel ekonomik kalkınma ile turizmi birleştiren bir turizm çeşididir. Çevrenin kalitesinin korunmasını ve doğal avantajların ve bir alanın tarihinin tanıtımını içerir.

Alternatif turizm kültür turistine bazı imkânlar sağlamaktadır. Bu imkânlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Tatmin beklentisi: Yeni, farklı ve özel olan her şeyi deneyimleme isteği.
2. Sosyal deneyim: Başka insanlarla bir arada olma arzusu.
3. Doğa yürüyüşleri: Farklı ve ilgi çekici ortamlarda yürüyüş.
4. Yalnız kalma: Sürekli yaşanan ortamdan uzaklaşıp sessiz ve açık havada vakit geçirme.

Alternatif turizmin birtakım özellikleri vardır. Bazı araştırmacılar bunları gruplandırmışlardır. Bunlardan biri Triarchi ve Karamanis (2003, s. 42) tarafından yapılmıştır. Triarchi ve Karamanis'in çalışmalarında alıntılardıkları Holden'e (2000, s. 92) ait tabloda alternatif turizmin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır.

1. Yüksek yerel mülkiyet oranlarına sahip küçük ölçekli gelişim.
2. Minimize edilmiş olumsuz çevresel ve sosyal etkiler.
3. Tarım gibi yerel ekonominin diğer sektörlerine yapılan bağlantıların maksimum düzeye taşınması, ithalata bağımlılığın azaltılması.
4. Turizmden gelen gelirlerin çoğunluğunun yöre halkı tarafından elde tutulması.
5. Yerel güç paylaşımı ve karar verme sürecine yerel halkın katılımı.
6. Dış etkilerden ziyade yerel halkın yönlendirdiği ve kontrol ettiği gelişme hızı.

Doğada hazır bulunanla ilgilenen kültür turizmi meraklılarının yanı sıra sonradan toplumlar tarafından oluşturulan/yapılan kültürel ürünlerin tercih edilmesi bu gelişme içinde kendisine ayrı bir yer edinmiş ve kültürel mirasla ilgilenen turistlerin ilgi alanına kaçınılmaz olarak "kültürel miras turizmi" girmiştir.

1.2. Alternatif Turizm, Özel İlgi Turizmi ve Kültürel Miras Turizmi

Turizm en eski geleneğe sahip etkinliklerden biridir. Sanayi toplumu insanının temel dinlenme ihtiyacını gidermek üzere deniz, kum ve güneş ile tanımlanan turizm anlayışı zamanla, devletler tarafından yeni politikalar üretilerek kırsal kesimlerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi için yeni bir turizm anlayışına dönüştürülmeye çalışıldı. Yitirmek üzere olan

kültürlerin varlığının fark edilmesi ve katalog dışı beklentileri ve imkânları olan bireylerin ortaya çıkması da bu bakış açısının genişlemesini sağladı. Sonuç olarak yeni turizm türleri bu şemsiye altında yer almaya başladı. 1980’lerde “kültürel miras” ve “sürdürülebilir gelişme” ile birlikte moda haline gelen -ve 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısının sonlarına doğru geliştirilen-turizm türlerinden biri de alternatif turizmdir (Leksakundilok, 2004). Bunun başlangıcında ise inanç turizmi, eğitim turizmi, kültür turizmi gibi turizm etkinliklerinin olduğu bilinmektedir. Büyük Piramitler ve Nil’e giden eski gezginler, Oracles, festival ve oyun yarışmalarının amacı için Antik Yunan gezginleri, M.Ö. 5. yüzyılda Yunan tarihçi Herodotus’un ifade ettiği “Dünyanın Yedi Harikası” (bu kavram M.Ö 2. yüzyılda Sidonlu Antipatros tarafından liste halinde sunulmasıyla birlikte tanınmıştır), Avrupa’nın Ortaçağ hac yolculukları (Büyük Tur/Grand Tour, 16 ve 17. yüzyıllar), ağırlıklı olarak üst sınıf Avrupalı genç erkekler tarafından Endülüs gibi eğitim sistemi gelişmiş yerlere gerçekleştirilen eğitim (Hitti, 1970, s. 530; akt.: Budak, 2016, s. 165-169) ve kültür gezisi ile tarihi şehirlere ziyaretler (Paris, Floransa, Roma vb.) (Bonarou, 2011, s. 5) bu faaliyetler arasında yer almaktadır.

Alternatif turizm doğal çevre ve insan ürünü eserlerle/mirasla ilgilenir. Bu turizm türünde doğal çevrenin yanı sıra kültürel yapılar/değerler ön plandadır. Alternatif turizm doğal kaynakların korunması, gelişme sınırlarının dikkate alınması, yerel kültüre ve toplumu ilgilendiren konulara dikkat edilmesi gibi anlayışları kabul eder. Alternatif turizmde münferit ziyaretler daha ön plandadır. Bu yüzden, alternatif turizm kitlesel yoğunlaşmanın görülmediği bir alandır (Metin, 2006, s. 315).

Jafari (1989, s. 2001; akt.: Weaver 2006, s. 4-10), turizmin 1950’li yıllardan sonra geçirdiği evreleri taraftarlık, uyarıcı, adaptasyon ve bilgi-odaklı olarak sınıflandırmaktadır. Jafari’nin adaptasyon dönemi alternatif turizmin doğuş dönemi olarak değerlendirilmektedir. Alternatif turizm olgusu 1970 ve 1980’lerde kitle turizmine alternatif olarak sunulmuş (Baytok ve diğerleri, 2017, s. 3) ve alternatif turizm için kültürel miras ayrı bir turizm türü olarak önemli bir araç haline gelmiştir. Bu nedenle, kültürel miras turizmi içinde önemli bir potansiyele sahip bu özel alanı kısa, orta ve uzun dönemli turizm politikaları içinde değerlendirmek ve bu yönde stratejiler oluşturmak gerekmektedir (Metin, 2006, s. 313). Geliştirilecek olan stratejiler, kültürel miras alanının ziyaretçi kapasitesini değerlendirmeye yönelik olacağı kadar, arşivler gibi kültürel mirası kültürel miras turizmi aracı olarak belirlemeye de imkân sağlayacaktır.

Alternatif turizmin eko-turizm, sürdürülebilirlik, toplum temelli turizm, fuar turizmi, yoksulluğu önleme turizmi, yerli özgün turizm, gönüllü turizm, eğitim turizmi gibi farklı formları vardır (Leksakundilik, 2004). Özel ilgi kapsamına dâhil olan kültürel değerleri/mirası ilgilendiren turizm de söz konusudur. Kültüre özgü bir unsuru merak eden ve onun hakkında bilgi sahibi olmak arzusunda olan kültürel miras turistinin mirasa/soyut ve somut kültürel miras değerlerine yönelik özel ilgisi nedeniyle “özel ilgi turizmi” meraklısı olduğu belirtilebilir (Akoğlan-Kozak ve Bahçe, 2009, s. 147; akt.: Uluçen, 2011, s. 83). Kültürel miras turizmi,

1970'lerde turizm faaliyetlerinde özel bir ürün olarak tanınmaya başladı. Bu dönemde bazı turistlerin belirli bir kültür veya miras hakkında bilgi edinmek ve deneyimlemek için özel olarak seyahat ettiklerinin fark edilmesi kültürel mirasın turizm faaliyetlerinde özel bir ürün olarak görülmeye başlandığının işareti oldu. Kültürel miras turizmi; kaliteli ve deneyimsel formu ile turistik aktivitelere yönelik tercihlerde daha köklü bir değişimin ifadesi olarak eğitilmiş ve daha varlıklı turistler için bir niş (niche) pazar niteliğine sahipti (henüz giderilmemiş ihtiyaçların olduğu, keşfedilmemiş bir alt pazar). Diğer turizm türlerinden daha farklı şekilde yönetilmesi ve pazarlanması gereken bu kültür turizmi pazarı 1990'larda tam anlamıyla yüksek profilli ve belli ölçülerde kitlesel pazar aktivitesi haline geldi (Mckercher ve Cros, 2002, s. 27).

Kültürel miras turisti tarihi, kültürel ve doğal cazibe merkezleri de dâhil olmak üzere geçmişin ve günümüzün hikâyelerini, kurumlarını ve insanlarını gerçek anlamda temsil eden yerleri ve etkinlikleri deneyimlemek için seyahat etmektedir. Kültürel miras, bir toplum tarafından geliştirilen ve gelenek, üretim, mekân, nesne ve sanatsal ifadeler gibi nesilden nesile aktarılan yaşam biçimlerinin bir görünüşüdür. Bunun dışında kültürel miras da maddi olmayan veya somut kültürel miras olarak ifade edilmiştir. Kültürel miras, üç türe ayrılabilir; yapılı çevre (binalar, kasabalar, arkeolojik kalıntılar); doğal çevre (kırsal manzaralar, kıyılar ve sahil şeritleri, tarımsal miras); eserler (kitaplar ve belgeler/arşivler, nesnelere) (İsmail vd. 2014, s. 3).

Jovicic (2014) beş tür kültürel turist tanımlamaktadır. Bunlar şu şekilde verilmiştir:

1. Yüksek motivasyonlu kültür turisti.
2. Turistik turist (sadece ana turistik yerleri ziyareti hedefler).
3. Günlük kültürel turizm (geçmiş kültürel değerlere sahip çıkan/aidiyet hisseden/kültüre geleneksel ilgisi vardır).
4. Tesadüfî kültürel turist (kültür teması/deneyimi oldukça yüzeyseldir ve ana ilgisi kültür değildir).
5. Kazara kültür turisti (kültür bu tür turist için bir ilgi alanı olmasa da, iletişim kurarak ve deneyimleri ile kültür hakkında birikim sağlar).

Bu beş tür kültürel turist, iki temel grupta değerlendirilebilir: İlk grup, ana motivasyonları olan, kültürü tüketen turistleri; ikinci grup ise kültürün sadece bir tamamlayıcı hatta tesadüfî olduğu turistleri ifade eder (Triarchi ve Karamanis, 2003, s. 49-50). Bu durum kültürel mirasa olan ilgiyi yoğunlaştırmak suretiyle kültürel miras turizmi formunun gelişmesini de sağlamıştır. Kültürel miras turizmi, sanatsal etkinlikler (festival, folklor, tiyatro, sergi gibi), geçmiş ve yaşayan uygarlıklar, kültürel değerler, tarihi yerler ve toplumsal yaşam tarzları şeklinde belirlenebilecek genel bir çerçeveye sahiptir. Bu turizm formunun meraklıları kültürel temas, yaşam tarzı, inanç sistemleri, el sanatları, alış-veriş ortamları, eğlence biçimleri, sergi (geçmiş

kültür hakkında düzenlenen), tarihi yerler, yaşam tarzı ve geçmişe ait kültür mirası gibi doğal ve kültürel unsurları özellikleri ile birlikte bizzat yerinde görerek deneyimleme eğilimindedir (Aydın, 1990, s. 27; akt.: Emekli, 2006, s. 54-55).

Kültürel çeşitlilikten hareketle kültürel turizmin işlevi üçe ayrılır (Schweitzer, 1999, s. 121-122):

1. Estetik ve sanatsal özellikler (estetik temsil).
2. Tarih ve kültürel miras (sembolik alan).
3. Bir yerin özel karakteri (deneyim).

Kültürel mirasa dayanan ve özel ilgi turizmi kapsamında değerlendirilmeye uygun olan turizm türleri ise şunlardır (Uluçeçen, 2011, s. 84):

1. Şehir turizmi.
2. Kültürel miras turizmi.
3. Etkinlik turizmi.
4. Dark turizmi.
5. İpek Yolu turizmi.

Kültür turizminin çerçevesi tarihsel-kültürel yerleri gezme şeklinde çizilmektedir. Müze ve ören yerleri, tarihi kütüphane ve arşivler gibi kültür/bilgi/bellek kurumlarının/merkezlerinin de bu grup içerisinde değerlendirilmesi söz konusudur. Yüksek motivasyonlu ilgi ve entelektüel merak konusu olan müze, kütüphane ve arşiv gibi kurumların ziyaretlerinde ise kitlesel merakın uyandırılması kolay değildir. Bu alanlara yönelik özel tanıtım/pazarlama politikalarının geliştirilmesi zorunludur. Bu yüzden, bu tür kültürel miras turizmine ilgi duyanların entelektüel kaygılara sahip bireyler olması söz konusudur. Bu kapsamda kültür ve kültürel turizmin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Emekli, 2006, s. 55):

1. Kültürel değerler kendine özgüdür; avantaj ve dezavantaj gibi karşılaştırmaya imkân vermez.
2. Ortak mirası öğrenmede fırsat sağlar.
3. Kültürel değerler turizm yoluyla maddi değer kazanır.
4. Kültürel turizm bir propaganda ve reklâm aracıdır.
5. Kültürel turizm mevsimlik değildir; turizmin zamana-mekâna yayılmasında etkili bir araçtır.

6. Kültürel turizm iyi bir planlama, tanıtım, pazarlama ve organizasyonu gerektirir.
7. Kültürel kaynaklar turistik ürün çeşitlendirilmesinde etkilidir.
8. Turizmde arz-talep dengesinin sağlanmasında kültürel turizm etkilidir.
9. Kültürel turizm kültür varlıklarının yıpranmasına, bozulmasına, değer kaybetmesine yol açabilir.

2. Kültür, Miras, Kültürel Miras ve Kültürel Bir Miras Olarak Arşivler

2.1. Kültür, Miras ve Kültürel Miras

Kültür; bireylerin, toplulukların ve toplulukların geliştirdikleri örgütlenmeler yoluyla oluşturdukları kurumların zaman içinde eylemler ve karşılıklı etkileşimler sonucunda ürettikleri değerlerdir. Bu değerler soyut ve somut kültürel değerler olmak üzere iki gruba ayrılır (Gürçayır, 2011, s. 5-12; Ahmad, 2006, s. 298). Bunlar sonraki kuşaklara devredildikleri, onlar tarafından kabul edildikleri ve korundukları için birer mirastır. Önemli bulunan bu mirasın murisi (mirası devreden) ve bu mirası muris kadar önemli kabul eden varisi (mirası devralan) söz konusudur. Her ikisi de söz konusu mirası önemli bulur. Soyut ve somut kültürel değerlerin toplumun sonraki nesilleri tarafından önemli buldukları için korunanları ise sonraki toplum için kültürel miras olarak kabul edilir (Keskin, 2014, s. 53-66; Keskin; 2017, s. 414-418). Bu bakımdan, bir milletin karakterini, değerlerini, kaynaklarını, kurumlarını, yaşayışını, tarihsel gelişimini yansıtan tüm belgeler kültürel miras kapsamına girer (Turhan, 2004, s. 66).³

2.2. Uluslararası Metinlerde Kültürel Miras

Kültürel miras ile ilgili bilinç oldukça yeni bir gelişmenin ürünüdür. Bu gelişmeler anıt kavramı ile başlamış, sonra mimari eserlerle, arkeolojik sit alanlarıyla, resim ve heykel gibi kültürel miras unsurlarıyla sınırları giderek genişlemiştir. Konu daha ileri bir değerlendirmeye da muhatap olmuş; sonraki zamanlarda soyut ve somut kültürel miras şeklinde iki genel kategoriye bölünmesi tercih edilmiştir.

3 Kültürel miras kültürel kimliği oluşturan tüm kaynakları kapsar. Kültür bugüne aittir, kültürel miras ise tarihseldir. Bizim için seçimler ailelerimiz, öğretmenlerimiz ve diğer etkili bireyler tarafından yapılmış olsa bile, kültürel miras aktiftir, pasif değildir. Kültür ve kültürel miras hem bireysel hem de toplumsal bir fenomendir. Kültürel miras bilgiyi, inançları ve duyguları derinden etkiler. Hepimiz birden çok sosyal grupta (aile, iş yeri, arkadaş) varız, bu yüzden birden fazla kültürü paylaşıyoruz. Kültürel miras, kısmen bir seçim meselesidir. Gelenekleri kabul edebilir veya reddedebiliriz, ancak çoğu zaman zorluklarla karşılaşabiliriz ve yeni ortamlara taşınabiliriz. Kültürel miras, bireysel ve grup ihtiyaçlarını karşılar ve nasıl düşündüğümüzü ve nasıl yaşadığımızı açıklamaya yardımcı olur. Kültürel miras içindeki özel çalışma alanları -bireysel kültürlerin ve kültürel mirasların incelenmesi-; kültürel miras kaynaklarının korunması, yönetimi, organizasyonu ve yorumlanması ve kültürel miras kaynaklarını yöneten kurumların çalışması özellikle ele alınmalıdır (Cultural Heritage (Patrimony): An Introduction. Preprint of: Cultural Heritage (Patrimony): An Introduction, s. 24).

Günümüzde kültürel miras ile ilgili ulusal, bölgesel ve uluslararası alanda düzenlenmiş bazı belgeler vardır. Kültürel miras kavramının obje merkezli ve tek yapı ölçeğinde ele alınıp tanımlandığı ilk bölgesel ve uluslararası metinler ve değerlendirmeler 1930'lu yıllara dayanmaktadır. 1931 yılında kabul edilen Atina Tüzüğü (Charter of Athens) (International Council on Monuments and Sites [ICOMOS], 2014) bu alanda düzenlenmiş metinlerin ilkinin oluşturmaktadır. Ancak kültürel mirasın korunmasına yönelik asıl önemli çalışmalar İkinci Dünya Savaşı sonrasında (1945) gerçekleştirilmiştir (Şahin, 2013, s. 17). Yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle kültürel mirasın tehlike altında olması ve çok hızlı bir şekilde yok edilmesi⁴ İkinci Dünya Savaşı sonrasında kültürel mirasa karşı yeni bir algının oluşmasını sağlamıştır. Atina Tüzüğü ve Lahey Sözleşmesi (UNESCO, 2018) metinlerinde kültürel miras anıtsal mimari eserleri, tarihi ve sanatsal öneme sahip yapıları, arkeolojik sit alanları, resim, heykel gibi sanat eserleri, kitaplar, arşivler, el yazmaları, bilimsel açıdan önemli koleksiyonlar gibi sanatsal, tarihi ve arkeolojik öneme sahip taşınabilir kültür varlıkları olarak ele alınmıştır (Aksoy ve Enlil, 2012, s. 3).

1957 yılında Paris'te toplanan I. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde tarihi önemi haiz mevcut yapıların korunmasında örgütlenmenin gerekliliği değerlendirilmiş, örgütlenmeye katılmaları konusunda ülkeler motive edilmiş ve -UNESCO bünyesinde faaliyet gösteren ve merkezi Roma olan- Uluslararası Kültürel Değerleri Koruma ve Düzenleme Çalışmaları Merkezinin (ICCROM)⁵ Venedik'te bir kongre toplanması karara bağlanmıştır (Şahin, 2013, s. 17-18). 1964 yılında Venedik'te toplanan ikinci kongre, Venedik Tüzüğü⁶ (ICOMOS, 2012) olarak bilinen metni kabul etmiştir. 1972 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından hazırlanan, 1975 yılında yürürlüğe giren ve kısaca Dünya Mirası Sözleşmesi olarak bilinen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'de ise kültürel miras, daha çok tarihi yapılar ve arkeolojik eserler olarak algılanmış ve anıtlar, yapılar ve sitler olmak üzere üç başlıkta (Smith, 1985, s. 428) ele alınmıştır (madde 1) (Smith, 1985, s. 428; akt.:Yeşilbursa, 2013, s. 406). Bu arada, Venedik Tüzüğü'nde yer alan anıt kavramı 1976'da UNESCO tarafından kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları içine alacak şekilde genişletilmiştir. Böylelikle kültürel varlık (cultural property) deyimini artık literatürdeki yerini almaya başlamıştır.

4 İkinci Dünya Savaşı sonrasında kültürel mirasın korunması düşüncesi ve yoğun imar faaliyetleri sonucunda Avrupa ve Kuzey Amerika'da tarihi kent merkezleri yeniden yapılandırılmıştır. Ancak tarihi kent merkezlerinde yer alan kültürel miras değerleri yeni yollar, artan ticari ve ekonomik isteğe cevap verebilecek yeni yapılar ve kentsel düzenlemelere yer açılması amacıyla yıkılmışlardır. Bu yıkım; savaş sonrasındaki çok kısa bir dönem içinde kültürel mirasın önceki yıllara göre çok daha fazla kayba uğramasına sebep olmuştur (Şahin, 2013, s. 17).

5 International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property

6 The Venice Charter

2.3. Kültürel Bir Miras Olarak Arşivler

Alternatif turizmin ilk tartışıldığı zamanlarda turistik bir ziyaret aracı olarak arşivler konusu neredeyse hiç gündeme gelmemiştir. Geçmiş medeniyetlerin belgesel kayıtlarını koruyan, düzenleyen ve araştırmaya açan bir kurum olarak arşivleri kültürel miras grubu içinde değerlendiren ilk örgütlenme; bir meslek örgütlenmesi olan Uluslararası Arşiv Konseyidir⁷ (International Council on Archives, [ICA]). Uluslararası Arşiv Konseyinin 1950 yılında arşiv belgelerini “insanlığın arşivsel kültürel mirası” olduğunu duyurmasıyla yeni bir süreç başlamıştır (Ketelaar, 2007, s. 344; Ketelaar, 2009, s. 148). Arşiv kurumlarına Atina Tüzüğü’nde (1931) ve Lahey Sözleşmesi’nde (1954) obje merkezli bakış açısıyla yer verilmiştir. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme’de (1975) (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM]), 2018) ise kültürel mirasın korunmasıyla yükümlü olan arşiv kurumlarından doğrudan veya dolaylı olarak hiçbir şekilde söz edilmemiştir.

Konu ile ilgili önemli gelişmelerden biri 1980 yılında yaşanmıştır. Bu gelişme, söz konusu yılda UNESCO’nun Kayıt ve Arşiv Yönetim Programı (Records and Archives Management Programmes, RAMP) ile gerçekleşmiş, belgelerin korundukları devlet arşivlerini devletlerin kültürel varlıkları olarak kabul etmesi ile başlamıştır (Ketelaar, 2007, s. 344; Ketelaar, 2009, s. 148). Bundan iki yıl sonra toplanan ve 1982’de Meksika’da düzenlenen Meksika Kültür Politikaları Konferansı’nda kültürel mirasın kapsamı genişletilmiştir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak kültürel mirasın buldukları ve korundukları yerlerin arşiv ve kütüphane gibi kültür kurumları olduğu doğrudan ve ismen zikredilmiştir. Kültür kurumlarının kültürel miras kavramının içinde zikredildiği söz konusu Konferans’ın 23. maddesi şu şekildedir:

Bir halkın kültürel mirası, sanatçıların, mimarlarının, müzisyenlerinin, yazarlarının ve bilim adamlarının eserlerini ve aynı zamanda anonim sanatçıların çalışmalarını, insanların maneviyatının ifadelerini ve hayata anlam katan değerlerden oluşur (UNESCO, 2018). Diller, ayinler, inançlar, tarihi yerler ve anıtlar, edebiyat, sanat eserleri, arşivler ve kütüphaneler gibi insanların yaratıcılığının ifadelerini bulduğu somut ve soyut olmayan eserleri içerir.

UNESCO, bu konuda şu tavsiyelerde de bulunmaktadır: “UNESCO ve üye devletlerin, eski el yazmalarını ve arşivleri kültürel mirasın bir parçası olarak dâhil etmek için gerekli adımlar atmalıdır” (UNESCO, 2018). Bundan sadece iki yıl sonra (1984) Federal Almanya Cumhuriyeti’nin eski başkenti Bonn’da Uluslararası Arşiv Konseyi tarafından düzenlenen X. Uluslararası Arşiv Kongresi’nde açılış konuşmasını yapan dönemin UNESCO Genel Direktörü Amadou-Mahdar M’Bow, arşivlerin “her insan topluluğunun kültürel mirasının temel bileşenlerini temsil” (M’Bow, 1984) ettiğini dile getirmiştir.

7 International Council on Archives, [ICA]

Avrupa Birliği de konu üzerinde bazı değerlendirmeler yapmıştır. Avrupa Birliği Antlaşması'na göre arşivler, kültürel içeriğe sahip “kültürel miras” kurumlarıdır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (şimdi Avrupa Birliği) “kültürel varlıkların ihracı” hakkındaki 9 Aralık 1992 tarih ve 3911/92 numaralı tüzüğüne göre, bütün arşiv türleri ve 50 yıldan daha eski olan bütün bilgi taşıyıcıları üzerinde kayıtlı arşiv malzemesi kültürel varlık olarak kabul edilmiştir (Ek: kültürel varlık kategorisi, Kategori 11). Bu, bir üye ülkeden yasal olmayan yollarla yurt dışına çıkartılan kültürel varlıkların iadesine ilişkin Konsey'in 15 Mart 1993 tarihli 93/7/AET sayılı direktifinde aynı şekilde zikredilmektedir. Bu direktifte, kültürel varlıkların kültürel, tarihsel veya arkeolojik değerdeki milli kültürel varlık olarak veya -bu direktif ekinde zikredilen- kategorilerin birinde ya da “müzelerin, arşivlerin veya kütüphaneler tarafından derlemeye/devralmaya layık bulunan malzemelerin varlık listesinde kayıt altına alınan” (madde 1, paragraf 11) benzer nesnelere oldukları üzerinde durulmaktadır (Lenz, 2009, s. 58-59).

Yukarıda anlatılanlar uluslararası metinlerin önemli bir kısmında arşivlerin (dolayısıyla arşiv belgelerinin) birer kültürel miras olduklarını ortaya koymaktadır. Bu uluslararası metinlere göre; kültürel mirasın “tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yeraltında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır” (Yeşilbursa, 2011, s. 11). Bu tanımın içerisine nesne merkezli ve tek yapı ölçüğünde olan dünya kültürel mirasının tamamı, sıradan sivil yapılar ve toplumsal bellek de dâhildir. Bu da, benzer anlam, önem ve değere sahip oldukları bilinen arşivlerin ve arşiv belgelerinin bölgesel ve uluslararası metinlerde taşınabilir ve somut kültürel mirasın bir parçası olduklarını göstermektedir (Keskin, 2014, s. 43-66).

Geçmişin değerlerinin öğrenilmesi, insanı en yakınından başlamak üzere kendisini tanıma imkânı vermesi, milli ve milletlerarası değerlerin/hakların farkına varılması ve farklı fiziksel yapıya, estetik tasarıma ve bilgi içeriğine sahip arşiv belgelerinin entelektüel merakın giderilmesinde arşivlerin önemli rol oynaması mümkündür. Arşivler; geçmişi araştırmak, öğrenmek, aktarmak, böylelikle toplumsal hafızanın yeniden inşa edilmesi konusunda arzulu olanların yoğun olarak kullandıkları mekânlardır. Ancak arşivleri ziyaret edenlerin genellikle belli mesleki bilgi, beceri ve tecrübeye sahip olmaları, genellikle onların kültürel birikimleri ve beklentileri yüksek bir kesimden oluştuklarını gösterir. Bu sebeple arşivler, geçmişe ilişkin entelektüel merakı giderici yerler olarak da dikkat çeker. Ancak bu merak sadece arşivleri ziyaret edenler için çıktı ortaya koymaz aynı zamanda dolaylı olarak ürünler vasıtasıyla genel toplumun geçmişe ilişkin merakını giderici çıktılarının üretilmesine de vesile olur.

Arşivlerin belli kültür seviyesine/entelektüel birikim ve eğitime sahip bireyler tarafından ziyaret edilmesi, bireysel ve toplu basit ziyaret faaliyetinin yanı sıra araştırma hizmeti imkânı tanınması, geçmişin tecrübelerinin öğrenilmesi, basın ve yayın gibi yollarla öğrenilenlerin aktarılabilmesi ve buradan kazanılan bilgi sayesinde diğerlerine karşı ayrıcalıklı bir özellik

kazanılması burayı ziyaret edeceklerin ilgisini çeker. Bu da, arşivlerin kültür turizmi merkezli politikaların aracı haline dönüştürülmesinin temel nedenini oluşturmaktadır (Metin, 2006, s. 312). Bu talebin ortaya çıkardığı farklı kültürel turizm türleri gelişmiş durumdadır. Söz konusu turizm türü farklı temel dayanaklar ve alt unsurları içinde barındırmaktadır. Arşiv ve kütüphane kurumları da ilave edilmiş bu temel dayanak ve alt unsurlar aşağıdaki çizelgede belirtilmiştir (Csapo, 2012, s. 209-210).

Tablo 1. Başlıca kültür turizmi türlerinin tasnifi

Kültür Turizmi Türleri	Turizm Ürünleri, Faaliyetler
Kültür turizmi	<ul style="list-style-type: none"> • Doğal ve kültürel miras (doğaya ya da eko-turizme çok bağlı) • Malzeme: <ul style="list-style-type: none"> - Yerleşik miras - Mimari siteler - Dünya miras bölgeleri - Ulusal ve tarihi anma törenleri • Materyal olmayan: <ul style="list-style-type: none"> - Edebiyat - Sanat - Folklor • Kültürel miras siteleri: <ul style="list-style-type: none"> - Müzeler, koleksiyonlar - Kütüphaneler - Tiyatro - Etkinlik yerleri - Tarihi Şahıslarla bağlantılı anılar - ARŞİVLER
Kültürel tematik rotalar	<ul style="list-style-type: none"> • Geniş tema ve çeşitler: <ul style="list-style-type: none"> - manevi - sanayi - sanatsal - gastronomik - mimari - dilsel - argo - azınlık
Kültürel şehir turizmi, kültür turları	<ul style="list-style-type: none"> • “klasik” şehir turizmi, gezi • Avrupa’nın Kültür Başkentleri • “Kültür turizmi için yaratıcı mekânlar olarak şehirler”
Gelenekler, etnik turizm	<ul style="list-style-type: none"> • Yerel kültürlerin gelenekleri • Etnik çeşitlilik
Etkinlik ve festival turizmi	<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel festivaller ve etkinlikler: <ul style="list-style-type: none"> - müzik festivalleri ve etkinlikleri (klasik ve hafif veya pop müzik) - güzel sanatlar festivalleri ve etkinlikleri
Dini turizm, hac yolları	<ul style="list-style-type: none"> • Dini mekânları ve dini motivasyonu olan yerleri ziyaret etmek • Dini mekânları ve dini motivasyona sahip olmayan yerleri ziyaret etmek (görmenin mimari ve kültürel önemi ile arzu edilir) • Hac güzergâhları

Yaratıcı kültür, yaratıcı turizm	<ul style="list-style-type: none"> • Geleneksel kültürel ve sanatsal aktiviteler: <ul style="list-style-type: none"> - performans sanatları, - görsel Sanatlar, - kültürel miras ve edebiyat • Kültür endüstrilerinin yanı sıra: <ul style="list-style-type: none"> - basılı işler, - multimedya, - basın, - sinema, - görsel-işitsel ve fonografik yapımlar, - zanaat, - tasarım ve kültür turizmi
---	---

McShea (2010, s. 5) kültürel miras turizmi ve temel prensiplerini şu şekilde belirtmektedirler:

Tablo 2. Kültürel miras turizmi ve temel prensipleri

Konu	Prensip
Turizmin doğası	<ul style="list-style-type: none"> • Turizm ticari bir faaliyettir • Turizm, deneyimlerin tüketimini içerir • Turizm eğlencedir • Turizm, kontrol edilmesi zor talep odaklı bir faaliyettir
Turizmi yönlendiren çekim alanları	<ul style="list-style-type: none"> • Tüm turistik çekim alanları (cazibe merkezleri) eşit değildir • Kültürel miras cazibe merkezleri turizmin bir parçasıdır • Kültürel varlıkların tümü kültürel turizm için cazibe merkezi değildir
Ziyaret seviyelerini etkileyen faktörler	<ul style="list-style-type: none"> • Erişim ve yakınlık potansiyel ziyaretçi sayısını belirler • Zaman uygunluğu, aranan deneyimin kalitesini ve derinliğini etkiler.
Turist davranışı	<ul style="list-style-type: none"> • Turist deneyimi turistin eylemlerini kontrol etmek için kontrol edilmelidir. • Turistler kontrollü deneyimler isterler • Piyasada daha yaygın olan, kullanıcı dostu turizm ürünlerine ihtiyaç daha fazla
Kültür turizmi	<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel miras turistlerinin hepsi birbirine benzemez • Kültürel miras turizmi ürünleri zorlayıcı ve yüzleştirici olabilir ancak, göz korkutucu veya suçlayıcı değildir. • Turistler “özgünlük” istiyorlar, ancak (her zaman) tümüyle gerçekliği değil.

3. Kültürel Miras Turizminin Arşivlerin Korunmasındaki Etkisi

Kültürel varlıkların toplum tarafından önemli görülme başlanması, farklı bilimsel çevrelerce kültürel mirasa ve kültürel miras alanlarına/kurumlarına olan ilginin ve bu tür alanların/kurumların ziyaretçi sayılarının giderek artması, sürdürülebilir koruma gerekliliğini beraberinde getirmiştir. 2000’li yıllarda kültürel ve doğal mirasın korunması konusu devletler ve toplumlar tarafından hassasiyetle gündemde tutulmuştur. Bu alan, ayrıca Avrupa Konseyinin ve Avrupa Birliği’nin odağında olan alanlardan biridir. Doğal ve kültürel çevrenin (mirasın) korunması günümüzde insan hakları (3. kuşak haklar, dayanışma hakları, çevre hakkı, vb.) ile

birlikte değerlendirilmeye başlanmıştır (Şahin, 2009, s. 174; Gökpınar, 2015, s. 63-64). Kültür, Avrupa Birliği içinde farklı topluluklar, inanışlar ve milliyetler arasında uyumu geliştirecek çok önemli bir kaynak ve değer olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle kültürel cazibe alanları bir yandan bölgesel ekonomiye katkı için gerekli görülürken bir yandan da topluluklar, inanışlar ve milletler arasında ortak ve birleştirici değerler olmaları nedeniyle Avrupa Komisyonu tarafından desteklenmektedir (Bideci, 2014, s. 18-19).

Soyut ve somut değerlerden oluşan kültür mirasının korunması yönündeki eğilimler giderek önem kazanmaktadır. Kültür ve tabiat varlıklarından, tarihi, arkeolojik, kentsel ve doğal sitler, anıt, höyük, tümülüs, külliye, cami, kilise, sualtı gibi arşiv, kütüphane ve müze kurumları ve bu kurumlarda korunan, düzenlenen, araştırmacı/okuyucu/ziyaretçi ilgisine sunulan kültür varlıkları korunması gereken yerler olarak yasalarda yer almaktadır (Doğaner, 2003, s. 2). Aynı şekilde ülkeler, -yukarıda zikredilen uluslararası anlaşmalara/sözleşmelere ve taraf olunan protokollere paralel olarak- kendi soyut ve somut kültürel miras değerlerini yasalar ile tanımlamayı tercih etmişlerdir. Örneğin; 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Türkiye'nin kültür varlıkları

tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya sualtındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar

olarak tanımlanmıştır (23/07/1983 Tarihli 18113 sayılı Resmi Gazete). Bu Kanun'un 23. maddesi (a) paragrafına göre; "Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür varlıkları [...] ile "[...] deri, bez, papirüs, parşömen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler [...] damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar [...] ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları [...]" taşınır kültür varlıkları olarak açıklanmıştır. "Milli tarihimizdeki önemleri nedeniyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal Atatürk'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınır" da aynı maddenin (b) paragrafına göre kültür varlıkları olarak nitelendirilmiştir. Kültür varlıklarını koruma, kaydetme ve yurt dışına çıkarma hususlarında zorunluluklar ve sınırlamalar getiren bu kanun; somut kültürel miras olan arşivsel mirası koruma noktasında alınan bir önlem olarak da değerlendirilebilir.

Arşivsel mirasın korunması ile ilgili düzenleme sadece 2863 sayılı kanun ile sınırlı değildir. Artık yürürlükte olmayan 3473 sayılı kanun ve devlet arşiv hizmetleri hakkında yönetmelik (aynı ad altındaki eski yönetmelik) gibi daha pek çok düzenleme ile alanda önlemlerin alındığı arşiv konusu (Keskin, 2012; Keskin, 2013; Keskin, 2016), Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

(11 sayılı Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında, 2018) ve yeni Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2019) ile yeniden ele alınmıştır. 11 sayılı Kararname’de (m. 4/a) ve yeni Yönetmelik’te (m. 4/b) arşiv belgeleri “Son işlem tarihi üzerinden yirmi yıl geçmiş veya üzerinden on beş yıl geçtikten sonra kesin sonuca bağlanmış olup da işlevi bulunmayan, varsa tabi olduğu mevzuattaki saklama sürelerini tamamlaması nedeniyle Devlet Arşivleri Başkanlığına devredilmesi gereken belgeyi” ifade ettiği şeklinde değerlendirilmiştir.

Kültürel mirasın korunması konusunda kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiş ulusal, bölgesel ve uluslararası sözleşme, anlaşma, protokol ve yasal düzenlemeler sürdürülebilir miras için gereklidir. Ancak kültürel miras alanlarının/kurumlarının kullanım/ziyaret oranlarının artması, eğitim ve araştırma hizmetleri ile öne çıkartılmaları ve ekonomik bakımdan değerlendirilmeleri koruma konusunda birtakım problemlere yol açmaktadır. Bu problemlerin başında yoğun kullanım ve buldukları ortamdaki dışarı çıkartılmak suretiyle ortaya çıkan olumsuzluklar gelmektedir. Buna karşın, kullanarak koruma ve sürdürülebilir koruma anlayışı kültür amaçlı yapılan arşiv ziyaretleri için önemlidir. Zira belgelerin kullanım sıklıkları aynı zamanda onların dokunma, yer değiştirme vb. nedenlerle tahrip olmalarını beraberinde getirmektedir. Bu da, arşivlerin temel işlevi olan kurumsal ve toplumsal hafızanın korunarak ve düzenlenerek ilgisinin hizmetine sunulması ilkesi nedeniyle sürdürülebilir bir koruma anlayışını gerekli kılmaktadır.

Fransız kültür tarihçisi Jean-Michel Leniaud kültürel mirasın korunmasıyla ilgili olarak ve “kültürel miras ile ilgili hâkim düşünce”yi tanımlayan (Ketelaar, 2007, s. 344; Kecskeméti, 2003, s. 35-46) şu dört parametreyi geliştirmiştir:

1. Belgeye dayalı değer: Kültürel mirasın üreticisinin amacı; sosyal hayatın ve ekonomik değerlerin önemi; bilimsel, sanatsal merak vs.
2. Geçmiş kabul etme ya da reddetme anlayışı: Kültürel miras için sadece muris (vasiyet sahibi) ve vasiyetname değil, şartları kabul eden bir vâris de gereklidir. Bu kabul etme veya reddetme sürecine değerlendirme veya ideolojik ve materyalistik bakış açısına ve/veya bilimsel kriterlere göre tasfiye adı verilir.
3. Süreç: Kültürel mirasın değerlendirilmesi, korunması, seçilmesi, devredilmesi, envanterinin çıkarılması, restorasyonu ve yeniden kullanımını için gereken usuller.
4. Toplumda kültürel mirasın yayılmasını sağlayacak medya: Tanıtım, yayın, eğitim, turistik eşya.

Arşiv mirasının korunması konusu genellikle idari, eğitim ve araştırma ile ilişkilidir. De facto olarak arşivler tarih boyunca korunmuşlardır (Kutluoğlu ve Keskin, 2005; Keskin, 2007a; Keskin, 2010; Keskin ve Kutluoğlu, 2013a; Keskin ve Kutluoğlu, 2013a; Keskin ve Kutluoğlu, 2015). Yani arşivlerin korunması konusu -şimdilerde gündemde olan- kültürel miras turizmi

ile ilişkili bir nedene öncelikli olarak bağlı değildir. Turistik ilgi nedeniyle koruma konusu arşivler için birincil bir neden değil aksine ancak ikincil bir neden olarak görülebilir. Hatta arşivler, doğru tanımlanıp değerlendirilmezse, turistik ziyaretler arşivler için bir açıdan tehdit olarak da algılanabilir. Konu kültürel miras turizmi merkezinde ele alındığında ise arşivlerin korunmasına ilişkin nedenler söz konusudur ve bunlar aşağıda sıralanmıştır (Davis ve Tisdell, 1995, s. 22); Bideci, 2014, s. 20):

1. Otantik değer: Belgelerinin korunması konusu öncelikle kurumsal fonksiyonların yerine getirilmesi bakımından önemlidir. Diğer yandan otantik/tek/eşsiz olan arşiv belgelerinin koruma altına alınması belgelerin sonraki işlevlerinin garanti altına alınması için de önemlidir.
2. Rekreatif değer: İnsanın kendisi için farkındalık üretmesi, bireysel farkındalık üretmesi, görmediği farklılıkları deneyimlemek ve hayatına dâhil etmek, insanların deneyimlemediği, yaşadıklarından ve gördüklerinden farklı ve etkinlikler içine girmesi, kısacası arşivde var olan (resim, tuğra, belge/defter/harita gibi malzemeler için koruma araç-gereçleri gibi) bir malzemenin hareketle yeni ürünlerin elde edilmesi.
3. Ticari değer: Arşiv belgelerinin doğrudan satışı söz konusu olamayacağı için ticari değer doğrudan bir değer olarak düşünülmesi söz konusu değildir. Ancak arşiv belgelerinin kopyalarının (replikalarının) üretilmesi ve bunların hediye ürünler şeklinde ticari metaya dönüştürülmeleri söz konusudur.
4. Eğitimsel değer: Arşiv belgelerinin uzun süredir eğitim amaçlı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu konuda asıl önemli gelişmelerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştiği bir gerçektir. İlk, orta ve yükseköğrenimin eğitim süreçlerinde müfredatın bir parçası olarak arşiv belgelerinin ders materyali ve ders konularının işlenmesinde bir vasıta olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Bu konu ayrıca -Avrupa Birliğinin de vurguladığı gibi- toplumsal uyumun sağlanması bakımından da önemlidir (Keskin, 2014).
5. Tarihi değer: Arşiv belgeleri arkeolojik, tarihsel ve kültürel alanlar gibi geçmişin, kurumlar arası iletişimin, geleneklerin, olayların, vb. doğrudan koruma işlevi yüklenir. Belgelerin kendisi vasıtasıyla kayıtlı üretildiği zamana ait üretim bilgisi, estetik, yazı tarzları gibi daha pek çok bilginin geleceğe aktarılması ve tarihi değerlerin korunması mümkündür.
6. Araştırma değeri: Arşiv belgelerinin korunmasının en önemli bir diğer sebebi araştırma değerleridir. Bu değerlerin kullanılması sayesinde geçmişin uygulamaları, yaşam biçimleri, gelenekleri, çatışmaları vb. hakkında önemli bilgiler toplumsal/ortak miras olarak görünür hale gelmektedir. Bu bilgilerin kitle ile paylaşımı kuşkusuz araştırmacıların yayın yoluyla ortaya çıkardıkları eserlerle mümkün olmaktadır.

7. İdari değer: Arşiv belgelerinin korunması kurumların faaliyetlerini hızlı yürütmeleri, doğru, eksiksiz ve zamanında kararlar alabilmeleri bakımından önemlidir. Aksi takdirde kurumsal faaliyetlerin hızlı, doğru, eksiksiz ve zamanında gerçekleşmesi söz konusu ol(a)maz.
8. Mali değer: Özellikle güncel oldukları aşamada belgelerin önemli işlevlerinden biri de mali değer oluşturmaktır. Bu konu mali denetim yetkisinin kullanılması bakımından tartışılmaz bir değere sahiptir. Böylelikle yolsuzlukların belirlenmesi, düzeltilmesi ve tekrarının belli ölçülerde önüne geçilmesi söz konusu olmaktadır.
9. Yasal değer: Arşiv belgelerinin bir diğer özelliği de hukuki süreçler için delil niteliğinde bilgi sağlayabilmesidir. Kişiler ve kurumlar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların bertaraf edilmesinde arşiv belgeleri vazgeçilmez bir önemde kullanılmaktadır. Tarafların haklarının korunmak suretiyle davaların karara bağlanması arşiv belgelerinin delil olma özelliğiyle sağlanabilmektedir. Bunun tarih boyunca pek çok örneklerinden söz etmek mümkündür.

Yukarıda anlatılan bütün nedenler arşiv belgelerinin korunması için koruma önlemlerini harekete geçirecek gereklilikleri tanımlamaktadır. Bu gereklilikler sayesinde arşiv belgelerinin korunması için mali, idari, teknik, bilimsel, hukuki tedbirlerin alınması söz konusu olabilecektir. Alınması gereken önlemlerin biri de yerinde korumadır. Arşiv belgelerinin üretildikleri yerin malı olduğu bu sebeple kabul edilmektedir. Bunun bazı ülkeler tarafından hayata geçirilmiş uygulamasından da söz etmek mümkündür. Örneğin, Fransa, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Suriye’de kurduğu lejyon vasıtasıyla ürettiği belgelerin uzun zaman sonra Suriye hükümetine teslimini gerçekleştirmiştir (Demir, 2009, s. 159-160; Demir ve Keskin, 2020, s. 809). Bu da, anıtsal, tarihsel, sanatsal pek çok eser için olduğu gibi arşiv belgelerinin özellikle yerinde korunması fikrinin öne çıkmaya başladığının bir göstergesidir.

4. Kültürel Miras Turizmi Aracı Olarak Arşivler

Kültür ve miras karmaşık bir bağlantı yumağıdır. İç içe geçmiş ve birbiriyle doğrudan bağlantılı pek çok ortak unsurdan oluşurlar. Kültür ve mirası birbirine bağlayan yumak, -daha net bir ifade ile- somut kültürel sistemleri, inançları, gelenekleri, sosyal sınıfları, dilleri, siyaseti, estetiği, etnik kökenleri, toplumsal anıları/hafızayı, ortak beklentileri, alışkanlıkları (Tylor, 1871, s. 491), umutları, korkuları ve rüyaları içerir. Yumağı oluşturan bu unsurlar bir araya geldiğinde toplumu birbirine bağlayan çelik halatlara dönüşürler. Bu nedenle çok genel çikarlara ve soyut fikirlere bağlı toplumsal bağlar zayıf ve istikrarsızdır.

Paylaşılan ortak tarih ve ortak kültürle biçimlenen toplumsal bağ oldukça güçlü bir profil ortaya koymaktadır. Bu nedenle bir toplumun karakteri büyük ölçüde, gelenek, dil ve kurumsal yaşamın özelliklerini yansıtır; önemli olayların ve krizlerin ortak yaşanmışlıklarına sahiptir;

boyut, coğrafya ve demografi gibi tarihsel olarak belirlenen özellikleri yansıtır. Doğası gereği demokratik olan ve tüm sakinlerin kültürel mirasını temsil eden ortak tarih-ortak kültür ise bu nedenle otantik bir turizm deneyiminin gelişimi için önemlidir (Harrill ve Potts, 1998). Otantik turizm deneyimini sağlayan önemli araçlardan biri de arşivlerdir.

Arşivler kültürün bütün yönlerini belgelerler. Toplumsal faaliyetlerin bir kanıtı olarak bizden önceki insanların, toplumların ve toplumların oluşturdukları kurumların eylemleri, düşünme biçimleri ile bilimsel, ekonomik ve yönetsel seviyeleri başka araçların yanı sıra arşivler yoluyla da öğrenilir. Hatta bu konuda asıl önemli olanın arşivler olduğu da iddia edilebilir. Zira asıl/otantik kaynaklardan oluşan belgeler, geçmiş medeniyetlerin ürünlerini ve davranışlarını anlamak konusunda etkin bir araç olarak hizmet görür.

Kültürel miras turizminde belgelerden umulan yarar belgelerin kültürün aktarıcısı olarak ve bir miras olarak işlev görmeleridir. Bu durum arşivlerde bulunan belgelerin topluma ait ortak belleğin parçası oldukları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Arşivlerin kültürel bir öğe olarak toplumların kimliğini oluşturduğu şeklindeki anlayış, arşivlerin yeni işlevlerini şekillendiren önemli bir gelişmedir (Enders, 1962, s. 13-14). Bu gelişmenin temeli 16. yüzyılda Avrupa’da devletlerin merkezileşmesi ve merkezi devletlerin bürokratik yapılanmalarının güçlenmesi ile ortaya çıkmıştır (Burke, 2001, s. 119-120). Ancak bu konudaki asıl gelişmeler 18. yüzyılın sonlarında Romantizm Çağı’nın felsefesinde ve Fransız İhtilali’nin sonuçlarında görülür. Köken arayışları ve doğup-büyünülen çevrenin merak edilmesi bu gelişmelerin felsefesinde vardır ve sonuçları arasında yer almaktadır. Kişiyeye ait kökenlerin ve yaşanılan yerin tarihinin bilinmesine yönelik entelektüel merak güdüsü, doğal olarak bu gelişmelerin merkezinde yer almaktadır. Söz konusu merakın karşılanabileceği temel kaynaklardan birinin “arşivler” olduğu kabulü (Menne-Haritz, 1994, s. 401) arşivlerin araştırma merkezlerine dönüşmesinin önünü açmıştır (Rumschöttel, 2000, s. 9; Keskin, 2007b, s. 83). Fransız İhtilali’nden bir süre sonra (1794) arşivlerin kamuya açılması uygulaması⁸ bu gelişmelerin ciddi bir ivme kazanması için yasal imkânlar oluşturmuştur.

18. yüzyılın sonları arşivlerin tarihsel-kültürel değerinin farkına varıldığı bir dönemdir (Ketelaar, 2007, s. 350). 25 Ocak 1794 tarihli Fransız Messidor Kanunu bu konu için ayrıca önemlidir. Bu kanun (Schellenberg, 1956, s. 4-5; Brenneke, 1953, s. 182), arşivlerin ve arşiv belgelerinin kültürel önemini anlaşıldığı bir başlangıç noktası oluşturur. Bu dönemde, geçmişin araştırılmasında yararlanılacak birincil kaynakların arşivlerde korunduğu inancı (Menne-Haritz, 1994, s. 401) hâkim bir görüş olarak benimsenmiştir. Yine Fransız İhtilali’yle birlikte vatandaşların arşivsel bilgiye erişimlerine yasal olarak müsaade edilmesi ile arşivler kaynaklara erişimde yasal bir zemin olarak vatandaşlar tarafından kullanılmıştır (Keskin, 2007b, s. 85).

8 Fransız Cumhuriyeti’nin ikinci yılında, 7 Mesidor’da (25 Haziran 1794) yayımlanan “Loi Concernant l’organisation d’archives établie auprès de la Représentation nationale” kanunu ile milli arşivler oluşturulmuş ve bu yasayla birlikte arşivler, bütün vatandaşlara açık hale getirilmiştir.

Bu dönemin gelişmelerinin bir sonucu sayesinde olsa gerek, Alman arşivci Adolf Brenneke (1875-1946), Amerikalı kütüphaneci Judith M. Panith (1996, s. 30-47) ve Fransız kültür tarihçisi Jean-Michel Leniaud (2002) gibi bazı yazarlar, eserlerinde, 19. yüzyılı arşivlerin kültürel rollerine beşiklik yapan bir zaman dilimi olarak görmüşlerdir (Ketelaar, 2007, s. 344). Hatta 18 ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa'nın okur-yazar, kültürlü ve paralı (zengin) sınıfı için geçmişe/arşive yönelen merak oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Bu durum antikacılık ve koleksiyonculuk temelinde sit alanlarına, arkeolojik kazı ürünlerine (Bideci, 2014, s. 21) ve efemera vb. türü kaynaklara yönelme şeklinde kendisini göstermiştir. Yine arşive yönelen bu ilgi, kişilerin aile tarihine gösterdikleri yoğun eğilim nedeniyle, ağırlıklı olarak Avrupa ve Kuzey Amerika merkezli yaygın bir entelektüel faaliyete de dönüşmüştür (Wood, 2004; Little, 2007, s. 93).

4.1. Arşivlerden Kültürel/Araştırma Değerinden Dolayı Yararlanılması

Arşivlerin kültürel bir değer oldukları ve bu nedenle yararlanılması gereken kaynaklara sahip oldukları şeklindeki bakış açısını ortaya çıkartan gelişmeler; Avrupa'da ortaya çıkan rönesans, reform, aydınlanma, romantizm, uluslaşma, hümanizm, laikleşme, demokratikleşme, küreselleşme ve şehir tarihçiliği / mikro tarih, aile / soyağacı araştırmaları gibi akımlardır ve bu akımlar arşivlere yönelen kültürel içerikli beklentilerin yeniden tanımlanmasını sağlamıştır (Menne-Haritz, 1994, s. 401; Keskin, 2007b, s. 84-85). Romantizm Çağı entelektüel ilginin insanların kökenlerine ve yerleşik oldukları coğrafyaların geçmişlerine yönelmesini tetiklemiş (Ersanlı, 2003, s. 29-33) ve Avrupa'da giderek daha demokratik hale gelen toplumsal, idari ve siyasi atmosfer arşiv belgelerinden yararlanmayı mümkün hale getirmiştir (Menne-Haritz, 1994, s. 401). Bu gelişmeler, 19. yüzyıla yaklaşırken arşiv depolarının tarihi araştırmaların laboratuvarları olmalarına zemin hazırlamıştır (Mykland, 1992, s. 4).

Aslında arşivler kültürel değerleri nedeniyle uzun zamandır kullanılmaktadır. Herodotus (M.Ö. 482-425), kendi adıyla anılan eseri Herodot Tarihi'nin ikinci cildinde Mısır ile ilgili bilgilerin bir kısmını Mısır arşivlerine dayandırmıştır (Demir, 2012, s. 318). Aristotheles (M.Ö. 384-322) gibi bazı düşünürler de Hellenistik Atina'nın arşivi Metroon'dan zaman zaman yararlanmışlardır (Sickinger, 1999, s. 159, 185; Keskin ve Kutluoğlu, 2013, s. 189). Yine -Aeskhines ve Demosthenes'in belirttiklerine göre- MÖ II. yüzyılda Hellenistik Atina'nın Metroon'unda bulunan ve geçmişi 150 yıl önceye dayanan belgelere erişilebilmekteydi (Sickinger, 1999, s. 159, 185; Keskin ve Kutluoğlu, 2013, s. 189). Sadece bu bilgiler bile arşivlerin araştırmacılar tarafından erken tarihlerden beri kullanıldığını gösterir. Aynı şekilde Yeniçağ Avrupası'nın devlet, şehir, kurum ve kilise yöneticileri resmi tarihin yazılmasında kurumsal ve devlet arşivlerinden; ailelerin önde gelenleri de aile tarihlerinin yazılmasında özenle korudukları aile arşivlerinden yararlanmışlardır (Ketelaar, 2007, s. 346-348). Hollandalılar, 1800 yılında milli tarihlerini inşa etmek ve ortak kimlik unsurlarını belirlemek için arşivler dâhil olmak üzere bütün tarihsel kaynaklara şartsız erişim imkânı veren bir çalışma yapmışlardır

(Burke, 2001, s. 121; Ketelaar, 2007, s. 353). Benzer bir yaklaşım İngiltere için de söz konusudur (Ketelaar, 2007, s. 353-354).

4.2. Arşivlerin Milli Tarih İnşasına ve Ortak Kimlik Unsurlarının Belirlenmesine Etkisi

Ulusal kültürün ve tarihin derin ve gurur verici başarılarla ilişkilendirilerek uzun bir geçmişle temellendirilmesi sonucunda toplumsal aidiyetinin bir ulus kurmaya adanması, 20. yüzyıla damgasını vurmuş olan genel bir kültür politikasıdır (Şahin, 2013, s. 17). Bu kültür politikasının araçlarından birini arşiv kurumları oluşturmuştur. Çünkü ulus-devletler çağında (Yakınçağ) ulusal birlik ve siyasi egemenliğin önemli birincil kaynakları arasında arşivlerde korunan belgeler bulunmaktadır. Arşivlerde korunan belgeler, bu yüzden arşivlerin kültürel bir miras olarak değerlendirilmesinin en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Irk esasına dayandırılan ve yeni inşa edilen ulus-devletlerin geçmişe uzanan köklerini ve başarılarını belgelemesi ve ulusun geçmişiyle ilgili bilgiyi geleceğe taşıması nedeniyle arşivler bu dönemde değerli bulunmuştur (Keskin, 2014, s. 54, 60). Richard J. Cox (1993, s. 196) tarafından dile getirilen arşivlerin “[...] el yazmalarına ve arşiv kayıtlarına, merak uyandıran nadir kaynaklar olarak ve ulusal ve uluslararası siyaset ve etkinlikler gibi diğer konulardaki yeni hikâyelerin üretiminde başvurulabilecek otoriteler [...]” oldukları düşüncesi de bu bakış açısının açıklanması içindir. Geçmişin kaynaklarını korumak, kullanılmak ve sonraki kuşaklara aktarmak yaklaşımı, tüm dünyada ulus devlet çağında bu yüzden yaygınlaşmıştır. Avrupa’da merkezi arşiv kurumlarının oluşturulması, belgesel varlığın devir yöntemiyle artırılması, korunması, erişime açılması ve sonraki nesle aktarılması yükümlülüğü devlet idareleri tarafından düzenlenmiş ve yerine getirilmiştir (Keskin, 2014, s. 55, 57).

Yakın Çağ’dan İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar ulus-devlet oluşum süreci içinde bulunan devletler ulusal bilinç oluşturulması için kendi tarihlerini öğrenme ve öğretme eğilimi içinde olmuşlardır. 1850-1920 arasındaki dönemde neredeyse Avrupa’nın her yerinde tarihin sahiplenilmesi ve ulusallaştırılması, arşivlerin tarihçiler tarafından kullanılmasına yol açmıştır. Alman milliyetçiliğinin doğuşu (Fransa başta olmak üzere Hollanda ve İngiltere de bu kervanın içinde yer almıştır) ve Alman birliğinin kurulması arşiv kaynaklarından yararlanarak milli bir tarih inşa etme kaygısı ve olağanüstü çabası ile mümkün olmuştur (Ersanlı, 2003, s. 31). Avrupa kıtasında şovenizmin zirveye çıktığı ve tarih biliminin birincil önem kazandığı 19. yüzyılda bu bilinç bilhassa geçerlidir. Avrupa’da ulusal tarihlerin yazılması, popüler tarzda bir ulusal kimlik yaratmanın en etkili yollarından biri olmuştur. Devletlerin ellerinde bulunan geçmişe dair soyut ve somut kültürel mirası bu işe tahsis etmesi bu yüzdendir. Ancak ortak tarih bilincine dayalı ulus-devletlerin inşası düşüncesi, devletin merkezi rolünün yanı sıra kaynaklara da muhtaç bir konudur. “Yeni Ulusal Ekonomi Tarih Ekolü”nün kurucusu Alman tarihçi Gustav von Schmoller, ulusal tarih yazımında devletlerin merkezi rolünün yanı sıra arşiv kaynaklarının kullanılmasının da gerekli olduğunu bu yüzden savunmuştur (Iggers, 2000, s. 37).

4.3. Arşivlerin Ortak Kültür ve Tarih Bilincinin Geliştirilmesine Etkisi

Günümüzde geçmiş, bugün ve gelecek arasında süreklilik bağı kurmaya yönelik düşünceler “ortak kültür bilinci” ve “ortak tarih bilinci” olarak tanımlanan uygulama alanına aittir. Tarihsel bakış, kaynağıyla sürekli bir etkileşim halindedir ve tarihsel bakış süreci bir hatırlama vesilesi olan kaynağın oluşturulmasıyla başlar (Crane, 2000, s. 28-29; akt.: Ketelaar, 2007, s. 349). Ancak kaynağa dayanan tarih bilinci geleceğe matuf bir bakış açısı ve politika gerektirir. Bu politikalar, ancak kayıtlı bilgi elde edildiği andan itibaren başarılı sonuçlar ortaya koyabilir. Bu da, ortak hafızanın öğrenilmesinde/öğrettilmesinde arşivlerin önemli bir yer işgal ettiğini gösterir. Bu yönde bir felsefi değişim İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanmıştır. Savaşın sonra devletlerin ve toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik yapılarında önemli değişiklikler meydana gelmiş; 1960 ve 1970’li yılların gelişen ekonomisine paralel değişen sosyal-siyasi algı ve ihtiyaçlar bu değişimin yönünü belirlemiştir (Keskin, 2014, s. 21, 35). Bu değişim, kültürel mirası öncelikle ait olduğu ulusun varlığı olmaktan çıkarmış, aksine başta sınırları içindeki toplumun olmak üzere bütün insanlığın ortak kültürel mirası kategorisine dâhil etmiştir.

Yukarıda anlatılanlar, arşivlerin siyasi örgütlenmelere ait sınırlardan bağımsız bir değer olduğunu ifade etmektedir. İmparatorluklardan geriye kalan arşivler, imparatorlukların geniş sınırları içinde yaşamış bütün toplumlar için artık ortak kültürel bir mirastır (Kecskeméti, 2003, s. 39-40). Roma İmparatorluğu, Habsburglar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Çarlık Rusya’sı, Osmanlı İmparatorluğu, Birleşik Krallık (İngiltere) ve Çin gibi ülkelerin hatta faaliyetleri doğal olarak sınırları dışına taşan Vatikan gibi devletlerin arşivleri, aynı zamanda siyasi sınırları dışında kalan diğer ülkelerin tarihleri için de önemlidir. Dolayısıyla arşivler, -milliyetçi ve üstün kültür bilincine dayanan tarih anlayışının aksine- özellikle karmaşık toplum yapıları arasında ortak kültür ve tarih bilincinin inşasında yararlanılabilecek önemli bir araç olarak da değerlendirilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde 1890’lardan itibaren göçlerle oluşan Amerikan toplumunda vatandaşlar arasında uyumu artırmak gayesiyle ortak tarih bilinci geliştirilmesi ve bu nedenle arşivlerin öğretimde kullanılması düşüncesi (Safran ve Ata, 2003, s. 339), arşivlerin bu konuya yönelik öneminin açık bir şekilde resmen kabulünden başka bir şey değildir. Günümüz devlet anlayışının ve toplumsal ihtiyaçların, dolayısıyla günümüz tarih anlayışının bu bakış açısını destekler nitelikte olması da, arşivlerin bu yönünü kuşkusuz giderek daha da önemli hale getirmektedir (Keskin, 2014).

4.4. Arşivlerin Aile Tarihlerinin ve Yerel Tarihlerin Yazılmasına Etkisi

Kıta Avrupası’nda özellikle aile tarihi (soyağacı araştırmaları) ve yerel tarih konularının araştırılmasında arşivlerden uzun zaman önce yararlanılmaya başlanmıştır.⁹ Avrupa’da

9 “Şecere/jeneoloji” ve “aile tarihi” kavramları sıklıkla aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu kavramlardan aile tarihi Avrupa’da; jeneoloji ise ABD’de yaygınlık kazanmıştır (Federation of Genealogical Societies [FGS], 2018). Ayrıca bkz.: Shown, E. and Mills, E. (2003). Genealogy in the ‘information age’: History’s new frontier?,

yerel tarihle ilgili araştırmalar 1960'larda ve aile tarihiyle ilişkili araştırmalar da 1970'lerde tartışılmıştır (Körmendy, 2007, s. 171). Ancak söz konusu konuların araştırılmasına dair bilimsel çalışmalar çok daha eskiye dayanmaktadır (Ketelaar, 2009; Körmendy, 2007, s. 171). Şecere/jeneoloji/aile tarihi araştırmaları, 19. yüzyılın başlarında ABD'de özellikle Amerikalı aile tarihi araştırmacısı olan John Farmer (1789-1838) tarafından ilk kez sistematik hale getirilmiştir (Weil, 2007; Weil, 2013, 1. Bölüm). Macar arşivci Lajos Körmendy ise aile tarihiyle ilgili modern dönemde meydana gelen gelişmeleri arşivcilik felsefesindeki değişim sürecinde ortaya çıkan "popülerleşme" eğilimine dayandırmaktadır (Körmendy, 2007, s. 171).

5. Arşivlerin Kültürel Miras Turizminde Yararlanılması İçin İhtiyaç Duyulan Unsurlar

5.1. Arşivlerin Tanıtımsal Pazarlamasına Yönelik Yaklaşımların Belirlenmesi

Arşivlerin kültürel miras turizminde yararlanması için en temel çalışma pazarlamaya/tanıtıma yönelik yaklaşımların belirlenmesidir. Ancak pazarlamaya/tanıtıma yönelik yaklaşımların benimsenmesinin pek çok soruna yol açması muhtemeldir. Bu sorunları üç madde altında toplamak mümkündür (McKercher ve Cros, 2002):

1. Kültür turizmi ürünü üzerinde gerçekleşen kontrol kaybı.
2. Kültür turizmi ürününü yönetenleri reaktif/pasif bir konumda bırakması.
3. Kültür turizmi ürününü yönetenlerin kültürel mirasın pazarlanmasına/tanıtılmasına öncülük etmeye çalışmaları.

Yukarıda belirtilen sorunların makul bir çerçevede ortadan kaldırılması için, daha çok tüketici ve seyahat ticareti merkezli ve çözüm üretme odaklı çalışılması gerekmektedir. Sorunlara yönelik üretilen çözümlerin bir sonucu olarak miras turizmi işletmelerinin yöneticileri genellikle turist deneyimlerinin kalitesini artırmaya odaklanmakta ve turist sayısını artırmak konusunda aşırı ilgili hale gelmeye başlamaktadırlar. Miras turizmi işletmeleri temel hedefleri bu şekilde belirlediklerinde ise yeni bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bu sorun; ziyaretçi yoğunluğu nedeniyle ilgili kültürel mirasın ve kültürel içeriğin zarar görmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu olumsuzluk, -kısa süre içerisinde belirgin hale gelmesi bile- bir zaman sonra kültürel mirasa yönelen turist sayısının azalmasına ve kültürel mirasın tarihi ve kültürel değerinin sıradanlaşmasına yol açabilmektedir (McKercher ve Cros, 2002, 13. Bölüm).

Kültürel miras turizmi faaliyetinin başarılı olabilmesi için çok belirgin yollar mevcuttur. Kültürel miras turizmi uzmanları, bürokratlar ve miras turizmi işletmecileri başarılı bir miras turizmi operasyonunun Garrod ve Fyall (2000, s. 682-702)'in araştırma sonuçlarını da içeren

aşağıdaki kriterlerini öne sürmektedirler. Buna göre başarılı bir miras turizmi şu beş başarı kriterini içermelidir:

1. Cazibe, uygun fiyatlı ve ziyaretçi dostu olmalıdır.
2. Fiziksel ve entelektüel olarak erişilebilir olmalıdır.
3. Ziyaretçinin ihtiyaçları/beklentileri ile koruma zorunluluğu dengelenmelidir.
4. Orijinallik ve sitenin/kültürel mirasın bütünselliği korunabilmelidir.
5. Ödenen paraya ve harcanan zamana değmelidir.

Yukarıda belirtilen kriterlerin kapsamı ve ölçeği, kültürel miras turizmi işletmesinin büyüklüğüne bağlı olarak değişir. Ancak söz konusu bütün başarı faktörleri, -ister resmi ister gayri resmi olsun- yerel, bölgesel, eyalet ve ulusal düzeyde kültürel miras turizminin gelişiminde işler halde olmalıdır. Bu faktörler genellikle birbirleriyle sıkı sıkıya ilişkilidir; bu nedenle iç içe geçmiş bir görünüm arz ederler. Bu faktörler şu sekiz hazırlık aşamasını içermektedir (McShea, 2010, s. 90-91):

1. Kültürel miras turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi.
2. Net amaç ve kavramların kurulması.
3. Stratejik planlama.
4. Varlıkların yönetimi ve korunması.
5. Turizm için hazırlık.
6. Orijinallik bakımı (kontrolü).
7. Etkin pazarlama stratejileri.
8. Ortaklıklar ve ambalaj turizm ürünleri yaratmak.

5.2. Arşivlerin Tanıtımsal Pazarlamasına Yönelik Planlama Çalışmaları

Turizm planlama alanında birçok çalışma vardır. Bu çalışmalarda turizme yönelik planlama ile ilgili birçok teoriye yer verilmiştir. Bunlardan biri Thomas D. Potts ve Rich Harrill'a aittir. Potts ve Harrill (2016, s. 45-57), geliştirdikleri teoride herhangi bir kültürel miras turizminin planlanması çabalarına uygulanabilecek sürdürülebilir miras turizmi planlaması için altı önemli adım geliştirmişlerdir. Bu adımlar şunlardır;

1. Keşif

2. Karşılıklılık
3. Bölge
4. Tarihsellik
5. Potansiyel
6. Geliştirme

Kültürel miras turizminin planlanması için güçlü bir stratejik planın hazırlanmasında fayda vardır. Bir stratejik planın geliştirilmesi amacıyla, toplumun turizm potansiyelini ve beklentilerini içeren karşılaşımları muhtemel durumlar hakkında bilgi edinmek için planlama sürecinde bazı soruların cevaplanması önem arz etmektedir. Altı aşamayı içeren bu sorular aşağıda verilmiştir (McShea, 2010, s. 71):

1. Kültürel miras turizm alanınızın fiziki sınırları nelerdir? Sadece şehrin belirli bir bölgesinde mi, tüm kasabada mı uygulanacak yoksa bölgesel bir yaklaşım mı sergilenecek?
2. Kasabanızda turizmin lider organizasyonu kimdir?
3. Kültürel miras turizmiyle elde edilmeye çalışılan nedir?
4. Sürecin başarılı olması için sırasıyla yer alması gereken anahtar oyuncular kimlerdir?
5. Ne tür finansal kaynaklar mevcuttur?
6. Bölgede turizmin gelişimi ne tür bir kadro veya koordinasyon gerektirmeli ve sürdürülebilirliği nasıl sağlanmalıdır?

Toplumsal karakterin temelini oluşturan ortak kültürel mirasın pazarlanmasının başarılı bir şekilde planlanması kültürel miras turizmi operasyonları için vazgeçilmezdir. Buna karşın pazarlama çabasının türü, bir yerden diğerine değişme eğilimindedir; ancak çabalar aşağıdaki dört unsurdan en az birini mutlaka içermelidir (McShea, 2010, s. 84-85):

1. Halkla ilişkiler: Medya kaynaklarının kullanımı ve yaklaşan etkinlikler, eğitim turları, konuk konuşmacılar, toplum farkındalık programları ve diğer ürünler hakkında basın bültenleri, sakinlerin ve ziyaretçilerin katılım yapabilmeleri için neler olduğunu bilmelerini sağlar.
2. Reklamcılık: Halkla ilişkiler kadar uygun maliyetli değildir, ancak çok etkilidir. Reklamları basılı veya elektronik ortamda yönetmek pahalı olabilir. Yüksek maliyet sorununu ortadan kaldırmak için sponsor bulmak, maliyetleri başka bir işletme/

kuruluşla paylaşmak için çapraz pazarlama ve ortak reklam yöntemlerinden yararlanmak mümkündür.

3. Promosyonlar: Festivaller, özel etkinlikler, gala (ön gösterim) ve kokteyller, satış misyonları, ticari şovlar veya merak alanlarına yönelik ilgi çekmek için yarışmalar gibi diğer yaratıcı promosyonlar bunlara dâhildir.
4. Değerlendirme: Pazarlama stratejisinin etkinliğini değerlendirmek ve iyi/yüksek performans göstermeyen tüm alanlara hitap etmek, kaliteli bir turizm tecrübesinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Yukarıda verilen bütün bilgiye rağmen planlama sürecini kolektif bir biçimde yönetmek oldukça zor ve zaman alıcı bir uygulama halini alabilir. Yani insanları bilgilendirmek ve sürece dâhil etmek zor ve zaman alıcı olabilir. Ancak insanların bilgilendirilmesi ve sürece dâhil edilmeleri miras turizmi ürünlerine yönelik başarılı projeler ve planlar için büyük fark yaratabilecek girişimlerdir. Danışma süreçleri belli başlı amaçlar için kilit paydaşlarla hedeflenebilir; toplumu kültürel miras turizmi için bireyleri bilgilendirmek, bunun için destek oluşturmak ve istekli katılım sağlamak böylelikle mümkün hale gelir (Australian Government..., 2004, s. 16).

Kültürel miras turizmi için pek çok istişare teknikleri vardır. Uygun olanın en iyisini seçmek, kuşkusuz içeriğe, ilgili kişi gruplarına, mevcut insani ve finansal kaynaklara bağlıdır. Bunun için kullanılabilir bazı teknikler resmi, diğerleri ise hedefe yönelik ve spesifik özellikler taşır. Aşağıdakilerle sınırlı olmayan teknik aralıklar şunlardır (Australian Government..., 2014, s. 16):

- Topluluk (grup) toplantıları
- Görüşmeler
- Kamu sergileri, görüntüler ve bilgi sayfaları
- Danışma komiteleri
- Giriş isteyen medya yerleşimleri
- Yazılı sunumlar
- Telefon anketleri ve anketler
- Hedef grupları
- Açık günler

- Rehberli bilgi turları
- Konferanslar ve atölyeler
- Sakinlerin geribildirim oturumları
- Görsel haritalama
- Resimsel ve fotoğrafik illüstrasyon

5.3. Tanıtımsal Pazarlamanın Planlanmasının Arşivsel Mirasın Yorumlanmasına Etkisi

Halkla ilişkiler, reklamcılık, promosyon ve değerlendirmeden oluşan pazarlama türleri kültürel mirasın yorumlanması bakımından önemlidir. Kültürel mirasın yorumlanması hem ziyaretçi deneyiminin hem de mirasın korunmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Aşağıda kültürel mirasın yorumlanması için önerilen sekiz öneri yer almaktadır (İsmail, Masron ve Ahmad, 2014, s. 2):

1. Yorumlamanın hem eğitim hem de ziyaretçi deneyimi ve kültürel mirasın korunmasını sağlama aracı olarak oynadığı rol.
2. Tercüme geliştirme, teslimat ve değerlendirme için eğitim ve öğretim.
3. Yönetici bilgisi ve kamu deneyimleri arasındaki boşluğu kapatmak.
4. Uygun yorumların geliştirilmesine yardımcı olacak ürünler geliştirmek.
5. Kültürel mirasın yorumunun başarısını ölçmek.
6. Kültürel mirasın örneğin arşivsel mirasının yeni ya da niş yönlerinin yorumlanması ve tanıtılması.
7. Turist deneyimlerini çoklu yorum modlarıyla genişletmek.
8. Miras turizminde rekabet ve özgünlük.

Kültürel miras, sembolik, tarihi, bilgi yoğun, estetik ve ekonomik değerlere sahiptir. Malezya örneğine göre bu değerler aşağıdaki tabloda sunulmuştur (İsmail ve diğerleri, 2014, s. 3):

Tablo 3. Malezya örneğine göre kültürel mirasın değeri

Sembolik	Kültürel mülkiyet kültürel kimlik bilinci farkındalığı sağlar ve gurur kaynağı olur. Sömürgeci dönem sonrası dünyada, ulusal bir kültürel miras fikri, gelişmekte olan ülkeler için özel bir öneme sahiptir ve kültürel varlıkların korunması son derece politik bir konudur.
Tarihi	Kültürel miras, dönemleri ve bazen de geçmiş olan uygarlıkları temsil eder. Bu mirasın çoğu, bir bölgenin gelenek ve kültürlerinin bir floresanını sembolize ediyor. Miras, genellikle okuryazar olmayan toplumlar ve geleneksel “tarihsel” belgelerinde genellikle göz ardı edilen okuryazar toplumların bölümleri için özel bir öneme sahiptir. Avustralya gibi ülkelerde, Aborjin topluluklarını geçmişleriyle ve geleneksel yaşam tarzının devam etmesiyle bağlantılı olarak kültürel mirasın etkilerini görüyoruz.
Bilgiyoğun	Kültürel miras, hem halk eğitimi hem de bilimsel araştırma için çok önemlidir. Arkeologlar, tarihçiler ve etnograflar, antik ve geleneksel kültürleri incelemek için maddi kültür kullanmaktadır. Diğer kültürlerin varoluşlarıyla ilgili zorlukları nasıl karşıladıkları hakkında bilgi, kendi dünyamızın taleplerini karşılarken bize yardımcı olabilir. Diğer kültürlerin incelenmesi de yeni entelektüel başarılar için yol açabilir. Bilim adamları için, en büyük bilgi değeri, kültürel bağlamı orijinal bağlamında incelemeye gelir.
Eстетik	Kültürel miras, izleyiciye kişisel gelişim ve gelişmeye yol açan estetik, duygusal bir deneyim sağlayabilir. Dahası, bu yapılar, sanat eserleri ve eserler, hem geleneksel biçimlerde çalışanlar hem de modern tarzda çalışanlar için çağdaş sanatçılar için yaratıcı bir ilham kaynağı olabilir.
Ekonomik	Müzelerdeki arkeolojik alanlar, anıtlar, tarihi binalar ve mahalleler ile arkeolojik ve etnografik malzemelerden oluşan kültürel mülk, birçok ülkede turizmin önemli bir odak noktasıdır. Bu şekilde, yerel, ulusal veya uluslararası olabilen bu turizm, istihdam ve gelir yaratıyor.

5.4. Arşivlerin Tanıtımsal Pazarlaması İçin Gerekli Politikalar

Arşivlerin kültürel miras turizmi bağlamında verimli bir şekilde kullanılabilmesi için bu arşivlerde bulunan varlıkların sayıca fazlalığı ve niteliksel üstünlüğü tek başına yeterli değildir. Bunun için, öncelikle iki kanaldan oluşan kamu politikasına ihtiyaç vardır. Bunlar aşağıda verilmiştir:

1. Tanıtım/pazarlama ve yayın politikası
2. Dilin yaygınlaştırılması politikası

5.4.1. Tanıtımsal Pazarlama İçin Yayın Politikası

Tanıtma fonu benzeri bir bütçe kullanılarak arşivler için tanıtım/pazarlama ve yayın konusunda önemli gelişmelerin kaydedilmesi mümkündür. Arşivlerin tanıtımında en önemli faktör öteden beri sahip olduğu belgesel varlıktır. Bu belgesel varlık araştırmacıların arşivleri ziyaretinde başat ve kesin bir rol oynar. Araştırmacısını sonuçlandırmaya çalışan her araştırmacı, işine yaraması muhtemel olan belgesel kaynağı hangi arşivde bulabileceğini araştırır ve hızlı bir şekilde yararlanacağı kaynağın bulunduğu arşive yönelir.

Araştırmacının işine yarayacak kaynağın nerede bulunduğunu öğreneceği pek çok aracı vardır. Öncelikle içinde bulunduğu akademik çevre araştırmacının ihtiyaç duyduğu kaynağın

bulduğu yer konusunda neredeyse kesin bir fikre sahiptir. Araştırmalar sırasında edinilen tecrübe kaynağın bulunduğu arşiv ve fon konusunda araştırmacıya yol gösterir. Akademik çevre ile yapılan farklı türdeki sohbetler ve sosyal medya üzerinden kurulan iletişim sahip olunan tecrübenin akademik çevre arasında hızlı bir şekilde yayılmasını kolaylaştırır. Yine bilimsel alan araştırmalarını yansıtan yayınlar da araştırmacılar için yol göstericidir. Bu en temel bilginin yanı sıra araştırmacı, ihtiyaç duyduğu kaynağın hangi arşiv ve fon içerisinde bulunduğunu arşivler tarafından yapılan rehber, katalog, bülten gibi sahip olunan varlık konusunda bilgilendirici yayınlar yoluyla da edinir. Araştırmacıların teşvik edilmesi suretiyle sağlanan araştırma serbestiyeti kadar önem taşıyan bir başka konu da arşivlerin ve arşivde mevcut malzemenin yayın ve benzeri yollarla tanıtılmasıdır. Böylelikle arşivlerin bir cazibe alanı haline getirilmesi sağlanmış olur.

Dünyanın birçok yerinde devlet arşivleri gerek sahip oldukları malzeme, gerekse bu malzemenin yaratıldıkları devlet dairelerinin idari yapısı hakkında yayınlar yaparak hem faaliyetlerini ve zenginliklerini tanıtmak, hem de araştırmacıların bu arşiv fonlarından etkin ve verimli bir şekilde faydalanmalarını sağlamaya yardımcı olmak suretiyle arşiv belgesi kullanan araştırmacıları teşvik etmektedir.

Arşivlerden yararlanmaya yönelik temel erişim meseleleri demokratik uygulamalar vasıtasıyla çözüldüğü takdirde, orta vadede başka problemlerle karşılaşılacağı muhakkaktır. Bunların başında arşiv malzemesinin kullanılabilir durumda bulundurulması gelmektedir. Orta vadede gündeme gelecek meselelerden bir diğeri de arşivlerin modern enformasyon teknolojisi ürünleriyle donatılarak çağın gerekliliklerine uygun hale getirilmesidir. Pek çok devlet arşivinde uzun zamandır bu konuda ön çalışmalara başlanmıştır. Bu cümleden olmak üzere, arşivlerde kullanıcı hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiğine işaret ederek, turizmde güler yüzlü, iyi hizmet ne kadar önemliyse kültür turizminde de kullanıcı hizmetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesinin o kadar önemli olduğunu vurgulamak gerekir (Ataman, 1989, s. 180).

Arşiv belgelerinin ayrıca “müze değeri” söz konusudur (Ataman, 1989, s. 180-181). Konunun bu bakımdan da değerlendirilmesi ve geliştirilecek kültür politikalarında buna da yer verilmesi gerekir. Bu noktada, kültür turizmine katkıda bulunabilecek malzeme yalnızca Osmanlı dönemi arşiv belgeleriyle sınırlı değildir. Osmanlı İmparatorluğu devrinde üretilmiş ve günümüzde farklı arşivlerde muhafaza edilen ilmi ve kültürel değeri yüksek arşiv kaynağı da mevcuttur. Bu belgelerin farklı sanatsal özellikleri, bezemesi, yazı tarzı ve kullanılan bilgi taşıyıcısı söz konusu belgelere ayrıca müze değeri yüklemektedir. Dolayısıyla kültür turizmine katkıları açısından ele alındığında, bu özelliklerin belgenin bilgisel değeri kadar önemli oldukları kabul edilecektir.

Kültür mirasımızın başta gelen unsurlarından olan Osmanlı dönemi arşiv mirası, -verimli arşiv ve kültür politikaları izlenmesi halinde- bir kültür turizmi kaynağı oluşturabilecek

niteliklere sahiptir. Bundan kârlı çıkabilecek sektörler sadece otelcilik, yiyecek, ulaşım, eğlence ve turistik eşya sektörleri ile sınırlı değildir. Bunlardan başka dil öğretimi, basın-yayın ve kâğıtçılık sektörleri de en az diğerleri kadar gelişme potansiyeline sahiptir. Ancak burada arşivlerin üstlendiği görevi de ayrıca hatırlatmak gerekir. Örneğin, İngiltere’de 1986 yılında turizmle dolaylı veya dolaysız olarak ilgili sektörlerde 1.300.000 kişinin istihdam edilmiş olması (Ataman, 1989, s. 183), bu konuda önemli bir gösterge oluşturabilir. Bu da, kamu ve özel sektör kesiminin arşivlere yönelik kültür turizminin canlandırılması için akılcı politikaların geliştirilmesi konusunda yeterli gerekçeleri oluşturabilecek niteliktedir.

Arşivleri içine alan kültür turizmine yönelik politikaların başarılı olması için bazı zamanlarda şartlar nedeniyle kendiliğinden, bazen de farklı devlet politikaları nedeniyle ortaya çıkan sonuçlardan yararlanılabilir. Bu gelişmeler zaten şartları oldukça elverişli hale getirmiş olur. Örneğin, Türkiye’de son zamanlarda yaşanan siyasi ve sosyal değişimler Osmanlı tarihine karşı popüler bir ilgi oluşturmuş durumdadır. Tüm sektörlerde Osmanlı İmparatorluğu’ndan izler vardır. Televizyon dizileri ve film yapımcıları ilginç Osmanlı hikâyeleri aramaktalar, prime time’da yayımlanan akademik talk show’larda saatlerce Osmanlı tarihi tartışılmakta, moda tasarımcıları kostümlerinde Osmanlı figürleri kullanmakta, mutfak ustaları eski tarifleri yeniden üretmeye çalışmaktalar. Aksesuar tasarımcıları Osmanlı geçmişinden gelen çizimleri ve figürleri yeniden keşfetmeye çalışmakta, mimarlar Osmanlı döneminden sembolik unsurlar kullanmakta, eski sanat formları yeniden modaya dönüşmekte, Osmanlı Türkçesi dersleri lise müfredatlarında yer almakta, ünlü Osmanlı yazarlarının o dönemlerde basılan kitapları ve romanları yeni harflerle (Latin harfleriyle) ve genellikle sadeleştirilerek yeniden basılmaktadır.

Diğer yandan bugünün Türkiye’sinde, insanların zihinlerinde oluşmaya başlamış olan romantizme şahit oluyoruz. Kamu politikalarıyla daha fazla merak uyandıran eski kültürü ve Runik Göktürk alfabesi dâhil eski alfabeleri öğrenmeye yönelen ilgi ve duyulan ihtiyaç, bir tür Türk tipi romantizmi gündeme getirmektedir. Bu şekilde meydana gelen ticari alan, arşivlerin ticari bir değer olarak görülmesine neden olmaktadır. Bu çalışma, araştırma konularının belgelenmesine aracılık eden arşivlerin ticari kurumlara dönüştürülmesinin ve arşivlerin Türkiye’de ticari bir değer ve sosyal statü kazanım aracı olarak değerlendirilmesinin yolunu açmıştır (Furat, 2016, s. 153-154). Bu durum, -toplumu geçmiş hakkında bilgilendirmekle eşdeğer bir gelişme olarak algılanabilirse de- arşivler üzerinde ekonomik gelir ve sosyal statü için bir kazanıma dönüştürülmesi için uygun şartların oluştuğu anlamına da gelmektedir.

5.4.2. Tanıtımsal Pazarlama İçin Dilin Yaygınlaştırılması Politikası

Kültür dilden bağımsız düşünülemez. Gelişmiş ülke kültürünün yaygınlaşması lisanının yaygınlaşmasını ve lisanının yaygınlaşması da kültürünün yaygınlaşmasını beraberinde getirecektir. Fransa İkinci Dünya Savaşı’na kadar uluslararası arenada hâkimiyetini en azından dil etkisiyle sürdürebilmiştir. 1989 yılı itibarıyla British Council tarafından onaylananların

sayısının, 65'i resmi 209'u özel olmak üzere 274 ülkede lisan öğretimi faaliyeti yürütmektedir (Ataman, 1989, s. 182). Günümüzde British Council dünya genelinde 100'den fazla ülkeye sanat ve kültür, İngiliz dili, eğitim ve sivil toplum alanlarında çalışmaktadır. Söz konusu kurum 2018 yılı içinde 80 milyon kişiye yayınlar aracılığıyla doğrudan ve 791 milyon kişiye de çevrimiçi olarak ulaşmıştır (<https://www.britishcouncil.org/about-us>). Bu durum, Türkçenin de -en azından çevre ülkeler arasında- yaygınlaşabilir bir dil olma ihtimalini akla getirmektedir. Diğer yandan iyi derecede Türkçe ve Osmanlı Türkçesi bilmeksizin Osmanlı arşiv belgelerinin ve yazma kitaplarının okunabilmesi düşünülemez. Türkiye için bu tür bir politika aracı olarak Yunus Emre Enstitüsü örnek teşkil edebilir. Pek çok ülkede bu enstitü tarafından dil merkezlerinin açılması ve Türkçe'nin öğretilmesi Türkiye'ye ilginin artmasını sağladığı gibi arşivlerden yararlanmayı da kolaylaştıracak ve zamanla artıracaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Miras turizmi karakterinde başlayan turizm etkinlikleri ilk kez Eski Mısır ve Hellen'de gerçekleşmiştir. İlerleyen dönemlerde benzer şekilde devam ettiği anlaşılan turizm etkinlikleri, gelişmiş eğitim sistemine sahip ülkelere yönelik seyahatler, Mekke'nin fethinden sonra Müslümanların hac ziyaretleri ve Avrupa'da 16. ve 17. yüzyıllarda Büyük Tur adı verilen dini içerikli kültür turizmi ile devam etmiştir.

Turizm etkinlikleri Sanayi Devrimi sonrasında yeni bir karaktere bürünmüştür. Bu dönemde turizm temel dinlenme ihtiyacının karşılanması şeklinde genel bir dönüşüme uğramıştır. Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak şehirleşmenin ülke genelinde yoğunluk kazanması, ekonomik hareketliliğin belli bölgelerde yoğunlaşması, kırsal alanlardan sanayileşen şehirlere göçlerin gerçekleşmesi, kırsal alanların giderek fakirleşmesi, kırsal alanlara ve gelişmemiş ülkelere ait kültürlerin giderek yok olması devletleri yeni ekonomi politikaları geliştirmeye yönlendirmiştir. Hayata geçirilen yeni ekonomi politikaları ile ekonomik kazanç sağlayan, değere ve rekabet üstünlüğüne sahip bölgesel farklılıklar, nadirleşen kültürler turizmin merak uyandırıcı enstrümanı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Devletlerin kırsal alanları kalkındırma politikalarının yanı sıra 1970'li yılların kültürel dönüşümünde gençlerin kaybolan kültürlere yönelen ilgisi bu gelişmelerde belli bir rol oynamıştır. Bu gelişmelerle birlikte girilen 1980'li yıllar kültürel miras ve sürdürülebilir gelişme tartışmalarının yaşandığı dönem olmuştur. Bu da, yeni/alternatif turizm politikalarının üretilmesinin yolunu açmıştır.

Pek çok konu ve araç günümüzün alternatif turizm etkinlikleri için araç olarak kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de kültürel mirastır. Artık bir turistik etkinlik haline kavuşan kültürel miras turizmi tarihi mekânların ve kültürel varlıkların ziyaret edilmesi şeklinde ifade edilebilir. Müze, ören yeri, tarihi kütüphane ve arşiv kurumları kültür turizmi için önemli araçlardır. Bir milletin karakterini, değerlerini, kaynaklarını, kurumlarını, yaşayışını, tarihsel gelişimini yansıtan belgelerin korunduğu bilgi, kültür ve bellek kurumu/merkezi olan arşivler, -diğer

tarihi mekân/kültür kurumları gibi sahip olduğu belgelerin entelektüel merak konusu olması nedeniyle- yüksek motivasyonlu ilgiye muhataptır.

Somut kültürel miras olarak arşivler, merak uyandırması ve romantik umutlara cevap olması bakımından entelektüel beklentileri karşılar. Bireyin geçmişi ve geçmişe ait toplumsal değerleri öğrenmesi, kendisini ve içinde bulunduğu toplumu tanıması ve tanımlaması, milli ve milletlerarası ortak değerleri ve kavramları öğrenilebilmesi bakımından öneme sahip olan arşivler entelektüel merakın daha da canlı kalmasında etkilidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, farklı fiziksel yapıya, estetik tasarıma ve bilgi içeriğine sahip arşiv belgelerinin entelektüel merakın ve ilginin giderilmesinde önemli rol oynamasının mümkün olduğu söylenebilir. Bununla birlikte arşivlerin daha çok belli kültür seviyesine sahip bireyler tarafından ziyaret edildiği, kişisel bilgilenme ihtiyacının giderilmesi arzusunun karşıladığı, vatandaşlara tanınan araştırma hizmeti yoluyla kişisel entelektüel birikimin geliştirilmesine imkân tanıdığı ve arşivlerden kazanılan bilginin bireylere ayrıcalık sağladığı ifade edilebilir. Bütün bu kazanımlar arşivlerin kültür turizmi merkezli politikaların aracı haline dönüştürülmesinin temel nedenlerini oluşturmaktadır.

Günümüzde arşivler kültür turizmi temelinde turist çekmektedir. Aile geçmişi ve soy bilimi, savaşlar, iç asayiş sorunları, ihtilal ve devrim hareketleri, göç, yerleşim davranışları gibi konular gelişmiş ülkelerde arşivlerin turizm maksatlı ziyaret edilmesi için önemli nedenler olarak ortaya çıkmış durumdadır. Arşivler; vergilerini ödeyen vatandaşların, eğitim görmüş, orduda görev yapmış, oy kullanmış ve çeşitli nedenlerle hükümetle karşılaşmış olanların hikâyelerini barındırmaktadır. Bu nedenle kamu kayıtları ilgisi ve merakı olan insanlar için somut, ulaşılabilir yollarla geçmişe bağlantılar sağlamaktadır. Diğer yandan arşivlere yönelik ziyaretler farklı sektörler için mali kazanç anlamına gelmektedir. Kültür turizmine konu olan arşiv ziyaretleri sayesinde ulaşım, alışveriş, beslenme, gezi gibi nedenlerle önemli bir girdi sağlamaktadır.

Alternatif turizmin ilk tartışıldığı zamanlarda bir kültür turizmi aracı olarak arşivlerden hiç söz edilmemiştir. Buna karşın arşivlerin bir kültürel miras olduğu erken tarihlerden itibaren kabul görmüş bir konudur. Meslek örgütlerinin yanı sıra bazı ulusal, bölgesel ve uluslararası nitelikli sözleşme, anlaşma, protokol ve yasal düzenlemelerde arşivlerin kültürel miras özelliğine vurgu yapılmıştır. Kültürel miras kurumlarının kullanım oranlarının artması, eğitim ve araştırma hizmetleri ile öne çıkartılması ve ekonomik bakımdan değerlendirilmesi koruma konusunda birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Bu problemlerin başında yoğun kullanım ve depolandıkları çevre şartlarından uzaklaştırılmaları gelmektedir. Bu türden sorunların yaşanmasının muhtemel olması nedeniyle arşivlerin kullanıma kapatılmasının söz konusu olması mümkün değildir. Ancak arşivlerin temel işlevleri arasında olan ilgisinin hizmetine sunulması sürdürülebilir bir koruma anlayışını gerekli kılmaktadır. Bu yüzden otantik değer, rekreasyonel değer (farkındalık), ticari değer, eğitim değeri, tarihi değer, araştırma değeri, idari değer, mali değer ve yasal değer arşivlerin korunmasına ilişkin nedenleri ortaya koymaktadır.

Sanayi toplumu kimliğine Batılı devletlere göre geç bir tarihte ve belli ölçülerde sahip olan Türkiye'nin -dünya üzerindeki coğrafi konumu nedeniyle- turizm ihtiyaçlarına cevap verebilecek pek çok özelliği vardır. Kitle turizminin araçları arasında yer alan deniz, kum ve güneşin yanı sıra iklim çeşitliliği, etkileyici doğal güzellikleri ve sahip olduğu tarihi miras, Türkiye'nin alternatif turizm araçları arasındadır. Anadolu toprakları üzerinde yaşamış toplumlara ve medeniyetlere ait tarihi ve kültürel miras Türkiye'nin giderek gelişen önemli turizm araçlarıdır. Türkiye'nin önemli turizm araçlarından birisini de arşivler oluşturmaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu tarihi arşivler, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan çok sayıda ülkenin sınırlarını ve girdiği diplomatik, askeri, bilimsel, ticari ve kültürel ilişkiler nedeniyle de diğer pek çok ülkeyi ilgilendiren Osmanlı döneminden kalma arşiv mirası, belgesel içerikli somut kültürel miras arasında en değerli olanlardan biridir. Milli birliklerini geç kurmuş ülkelerin eskiye dayanan belgesel mirasının olmaması (veya çok az olması) Osmanlı döneminden günümüze kalan bu mirasın önemini daha da artırmaktadır.

Arşivlerin sahip olduğu kültür turizmi imkânları yoğun bir şekilde turistik pazarlama faaliyetlerinin ilgi alanına girmektedir. Arşivlerin kültürel miras turizmi bağlamında verimli bir araç olabilmesi için güçlü bir kamu politikasına ihtiyaç vardır. Bu kamu politikasının tanıtım-pazarlama ve yayın ile dilin yaygınlaştırılması politikalarından oluşması gerekmektedir. Arşiv idareleri; sahip oldukları belgeler ve bu belgelerin üretildikleri devlet dairelerinin idari yapısı hakkında yayınlar yaparak faaliyetlerini ve zenginliklerini tanıtabilir. Arşiv belgelerinin yazımında kullanılmış olan dilin yaygınlaştırılması arşivlerin ziyareti için ayrıca öneme sahiptir. Bu türden faaliyetler bir yandan araştırmacıların arşiv fonlarından etkin ve verimli bir şekilde faydalanmalarını teşvik ederken bir yandan da ayrıca müze değerine sahip arşiv belgelerine entelektüel ilginin canlandırılması için belirgin bir rol oynayabilir. Sahip olunan arşivler temelinde kurgulanan turizm faaliyetlerinin turizm pazarında belli bir üstünlüğü sağlaması için, pazarlama faaliyetlerinin eksiksiz ve doğru biçimde belirlenmesi, tanıtım-pazarlama ve yayın stratejilerinin başarılı sonuçlar verecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Geliştirilecek olan stratejiler, arşivlerin ziyaretçi kapasitesini değerlendirmeye yönelik olacağı kadar arşivlerin bir kültürel miras turizmi aracı olarak belirlenmesine de imkân sağlayacaktır. Bu nedenle, diğer turizm alanları gibi arşivlerin de kısa, orta ve uzun dönemli turizm politikalarının içinde değerlendirmesi ve arşivler için etkin stratejiler oluşturulması gerekmektedir.

Arşivlerin tanıtımı sadece yukarıda belirtilen kamu politikaları ile sınırlı değildir. Osmanlı tarihi içerikli televizyon dizileri ve filmlerin yanı sıra tartışma programlarının canlandırdığı entelektüel ve romantik meraktan ayrıca yararlanılabilir. Mimaride, eğitim müfredatında ve edebiyatta bu merakın daha da canlı tutulması mümkündür. Arşivden söz eden her tartışma ve kaynağının arşivde olduğu her aktivite arşiv idareleri için kaçırılmaması gereken bir fırsat ve artan ilgi anlamına gelmektedir. Ancak arşive yönelecek ilginin sürdürülebilir olması için başarılı bir tanıtım-pazarlama ve yayın faaliyetinin yürütülmesi hatta belgelerin yazıldığı dilin

daha geniş çevrelerce kullanılabilir olması çalışmalarının üst düzeye çıkartılması gerekmektedir. Arşivlerin yönelen ilgi için merakın karşılandığı cazip belgelere sahip olunması, kopya ediniminin uygun şekilde ücretlendirilmesi ve kolay erişim imkânının tanınması önemlidir. Demokratik uygulamalar ve arşive-belgeye ulaşımında serbestiyet başarılı pazarlama için en temel şartlar arasında yer almaktadır. Mevcut demokratik ve anayasal uygulamalar da bu durumu uzun süredir garanti etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (1983, 23 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 18113). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>
- Ahmad, Y. (2006). The scope and definition of heritage: From tangible to intangible. *International Journal of Heritage Studies*, 12(3), 292-300.
- Akoğlan-Kozak, M. ve Bahçe, A. S. (2009). *Özel ilgi turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Aksoy, A. ve Enlil, Z. (2012). Kültürel miras yönetiminde çağdaş yaklaşımlar. A. Aksoy ve D. Ünsal (Eds.), *Kültürel Mirasın Yönetimi* içinde (s. 2-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi ve Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Ataman, B. K. (1989). Arşivler yoluyla kültür turizmi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, (Aralık), 177-183.
- Australian Government, Department of the Environment and Heritage (2004). *Steps to sustainable tourism, planning a sustainable future for tourism*. Erişim adresi: <http://www.environment.gov.au/system/files/resources/9c8f5084-3565-4f26-8801-77da3458f497/files/steps.pdf>
- Aydın, İ. (1990). *Açıklamalı turizm terimler sözlüğü*. [y. y. yok]: Coşkun Matbaası.
- Bahçe, A. S. (2009). Kırsal gelişimde kültür (mirası) turizmi modeli. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 1-12.
- Baytok, A., Elbeyi, P. ve Soybalı, H. H. (2017). Alternatif turizm mi turizmde çeşitlilik mi? Kavramsal bir değerlendirme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ÖS(IV), 1-13.
- Bideci, Ç. (2014). *Turizmde ürün farklılaştırılmasında sualtı kültürel miras alanlarının turizm ürünü olarak kullanımı, replika gemi batığı projesi: Side örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Bonarou, C. (2011). *Heritage tourism & museum management, tourism, heritage & heritage tourism*, Lecture notes/ders notları, Erişim adresi: [HeritageTourism&MuseumManagement%20\(3\).pdf](https://www.researchgate.net/publication/312111111_Heritage_tourism_and_museum_management_tourism_heritage_and_heritage_tourism)

- Brenneke, A. (1953). *Archivkunde: Ein beitrag zur theorie und geschichte des Europäischen archivwesens*. Wolfgang Leesch (Ed.), Leipzig: Koehler & Amelang.
- Budak, M. A. (2016). Batı kaynaklarına göre Endülüs Medeniyeti'nin eğitim ve bazı bilim alanlarında Avrupa'ya katkıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(23), 163-176.
- Burke, P. (2001). *Bilginin toplumsal tarihi*. Mete Tuncay (Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cox, R. J. (1993). International perspectives on the image of archivists and archives: coverage by The New York Times, 1992-1993. *International Information & Library Review*, 25, 195-231.
- Crane, S. (2000). *Collecting and historical consciousness in early nineteenth-century Germany*. Ithaca: Cornell University Press.
- Csapo, J. (2012). *The Role and Importance of Cultural Tourism in Modern Tourism Industry*. Erişim adresi: <https://www.intechopen.com/books/strategies-for-tourism-industry-micro-and-macro-perspectives/the-role-and-importance-of-cultural-tourism-in-modern-tourism-industry>
- Cultural Heritage (Patrimony): An Introduction. Preprint of: Cultural Heritage (Patrimony): An Introduction, pp 11-25 in: Records, Archives and Memory: Selected Papers from the Conference and School on Records, Archives and Memory Studies, University of Zadar, Croatia, May 2013. Ed. by Mirna Willer, Anne J. Gilliland and Marijana Tomić. Zadar: University of Zadar, 2015.
- Delgado, J. P. (2011). The impact on and opportunities arising from tourism to submerged sites. *Unesco Scientific Colloquium on Factors Impacting the Underwater Cultural Heritage* içinde (s. 54-57). Brussels: Royal Library of Belgium.
- Demir, M. (2012). Herodotos ve yabancı kültürler: Mısır örneği. *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVII (2), 315-338.
- Demir, Y. (2009). Nantes'daki Fransız Dışişleri Arşivi. Fransız mandası dönemi Lübnan ve Suriye mandası arşivi. İ. Keskin, M. H. Kutluoğlu ve S. S. Kurbanoglu (Yay. haz.), *Hidayet Yavuz Nuhoğlu Armağanı* içinde (s. 155-168). İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Demir, Y. Ve Keskin, İ. (2020). Manda idaresinin Hatay'da ürettiği belgeler ve Fransız manda arşivinin Hatay için önemi. *Anavatana katılışının 80. yılında Hatay uluslararası sempozyumu* içinde (s. 795-834), Erdem ÜNLEN ve H. Aytağ TOKUR (Eds.), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018, 16 Temmuz). *Resmi Gazete* (Kararname No: 11). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180716-1.pdf>
- Doğaner, S. (2003, 16-18 Nisan). *Miras turizminin coğrafi kaynakları ve korunması*. Bildiri Coğrafi Çevre Koruma ve Turizm Sempozyumu'nda sunulmuştur, İzmir, Türkiye.
- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (1975). Erişim adresi: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c004/dm_02004051ss0060.pdf
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, kültür ve turizm: kültürel turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15, 51-59.
- Enders, G. (1962). *Archivverwaltungslehre*. Helmut Lötze (ed.), Berlin: Rütten & Loening.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve tarih: Türkiye'de "resmi tarih" tezinin oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erten, İ. (2001, 16-17 Kasım). Yerel tarih çalışmalarının kentlerin bugünleri ve gelecekleri ile ilişkilendirilmesi. *Yerel Tarih Konferansı* içinde (s. 125-130). Tarih Vakfı, İstanbul.
- Federation of Genealogical Societies (2018). Erişim adresi: <https://fgs.org/about/our-history/>

- Furat, M. F. (2016, 5-10 Eylül). Are Ottoman Archives rediscovered? Archives as an ever-precious commodity in Turkey. *Archives, Harmony and Friendship: Ensuring Cultural Sensitivity, Justice and Cooperation in a Globalised World. ICA International Congress – 5-10 September 2016, Seoul, Republic of South Korea*, içinde (s. 153-154). Erişim adresi: AbstractsandBiographies <https://www.ica.org/sites/default/files/ICA%202016%20Abstracts%26biographies%20ENG%20v3%20print.pdf>
- Garrod, B. and Fyall, A. (2000). Managing heritage tourism. *Annals of Tourism Research*, 27(3), 682-708.
- Gökpinar, M. (2015). Bir kavram olarak insan hakları ve çeşitli açılardan sınıflandırılması. *TBB Dergisi*, 120, 11-72.
- Gürçayır, S. (2011). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi üzerine eleştirel bir okuma. *Milli Folklor*, 23(92), 5-12.
- Harrill, R. and Potts, T. D. (1998). Enhancing communities for sustainability: A travel ecology approach. *Tourism Analysis*, 3, 133-142.
- Hitti, P. K. (1970). *History of the Arabs* (10th Edition). London: Macmillan Education. Ltd.
- ICOMOS (2012). *Atina Tüzüğü*. Erişim adresi: <http://www.icomos.org/en/component/content/article/179-articles-enfrancais/ressources/charters-and-standards/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments>
- ICOMOS (2014). *Venedik Tüzüğü*. Erişim adresi: https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf
- Iggers, G. G. (2000). *Bilimsel nesnellikten postmodernizme: Yirminci yüzyılda tarih yazımı*. Gül Çağalı Güven (Terc.). İstanbul.
- Jessop, B. (1992). Fordism and post-fordism: a critical reformulation. A.J. Scott & M.J. Storper (Eds.), *Path Ways to Regionalism and Industrial Development* içinde (s. 43-65). London: Routledge.
- Jovicic, D. (2014). Cultural tourism in the context of relations between mass and alternative tourism. *Current Issues in Tourism*, 19(6), 605-612.
- Keskin İ. (2010). Ortaçağ Müslüman Türk devletlerinde belge ve arşiv yönetimi hakkında gözlemler. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 50, 27-58.
- Keskin, İ. (2007a). *Mezopotamya'da arşivler ve arşivcilik: Mezopotamya ekseninde Eski Önyasya'nın arşivsel düzenleme sistemleri*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Keskin, İ. (2007b, 24-26 Ekim). *Gelişmelerin şekillendirdiği bir bilim olarak arşivcilik ve arşivcilik eğitimi*. S. Kurbanoğlu, Y. Tonta ve U. Al (Yay. haz.), *Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, -Uluslararası Sempozyum- Ankara, Bildiriler* içinde (s. 82-91). Ankara: H. Ü. Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- Keskin, İ. (2012). Türkiye için bir arşiv kanunu yazmak: Bir model önerisi. *Arşiv Dünyası*, 13, 5-19.
- Keskin, İ. (2013). Arşiv kanunlarının karakteristik yapısı üzerine bir değerlendirme. *Arşiv Dünyası*, 14-15, 6-24.
- Keskin, İ. (2014). *Arşivlerin eğitim ve kültür hizmetleri*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Keskin, İ. (2016). *Arşiv kanunlarının anatomisi*. İstanbul: Yeditepe.
- Keskin, İ. (2017). Somut kültürel bir miras olarak arşivler. Muallâ Uydu-Yücel ve F. Aysel Dıngıl-İlgin (Ed.), *Geçmişten Günümüze Türkistan Tarihinin Bilinmeyenleri. Tarih Bilincine Adanan Bir Ömür: Prof. Dr. Abdülkadir Donuk Armağanı* içinde (410-435). İstanbul: Ötügen.
- Keskin, İ. ve Kutluoğlu M. H. (2013a). Eski Mısır Medeniyetinde arşivcilik. Muharrem Kesik, Cihan Piyadeoğlu, Emine Uyumaz, Aydın Uslu (Yay. haz.), *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan* içinde (s. 461-497). İstanbul: Bilgi Kültür Sanat.

- Keskin, İ. ve Kutluoğlu, M. H. (2013b). Hellenistik dönem Grek arşivciliği üzerine bazı notlar. Feridun M. Emecen, İshak Keskin ve Ali Ahmetbeyoğlu (Yay. haz.), *Osmanlı'nın İzinde. Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı C. 2* içinde (s. 177-204). İstanbul: Timaş.
- Keskin, İ. ve Kutluoğlu, M. H. (2015). Eski İran medeniyetinde arşivler ve arşiv uygulamaları. İshak Keskin, Şekibe Nihal Somer ve Nizamettin Oğuz (Yay. haz.), *İsmet Binark Armağanı* içinde (s. 225-262). İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.
- Ketelaar, E. (2007). Moniments and monuments: The dawn of archives as cultural patrimony. *Archival Science*, 7(4), 343-367.
- Ketelaar, E. (2009). Tanıttan anıta: Kültürel miras olarak arşivlerin ortaya çıkması. İçinde Fatma Kılıç-Denman (Çev.), İshak Keskin, Muhammet Hanefi Kutluoğlu ve Sevil Pamuk (Yay. haz.), *Tülin Aren Armağanı* içinde (s. 147-164). İstanbul: PamukYayınları.
- Kızılırmak, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye'deki turizm işletmelerinde çevre korumaya yönelik uygulamalar: Amacı ve önemi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-12.
- Kozak, M. A., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel süreç içinde turizm paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 7-22.
- Körmendy, L. (2007). Changes in archives: Philosophy and functions at the turn of the 20th/21st centuries. *Archival Science*, 7(2), 167-177.
- Körmendy, L. (2009). Arşivlerin felsefe ve işlevlerindeki son değişiklikler. Ş. Nihal Somer (Çev.), İshak Keskin, Muhammet Hanefi Kutluoğlu ve Sevil Pamuk (Yay. haz.), *Tülin Aren Armağanı* içinde (s. 165-175). İstanbul: PamukYayınları.
- Kutluoğlu, M. H. ve Keskin, İ. (2005). Ortaçağ İslam dünyasında arşivcilik: Fatımi dönemi arşivciliğine ve arşivcilik uygulamalarına dair bir değerlendirme. *Türk Kütüphaneciliği*, 19(4), 387-407.
- Leksakundilok, A. (2004). *Community participation in ecotourism development in Thailand*, (Yayımlanmamış doktora tezi). University of Sydney, School of Geosciences, Faculty of Science, Sydney. Erişim adresi: <https://ses.library.usyd.edu.au/bitstream/2123/668/2/adt-NU20050909.15473601front.pdf>
- Leniaud, J.-M. (2002). *Les archipels du passé: Le patrimoine et son histoire*. Paris.
- Lenz, F. (2009). *Internationale zusammenarbeit zwischen archiven in der Europäischen Union*. Diplomarbeit der Fachhochschule Potsdam, Berlin.
- Little, H. (2007). Archive fever as genealogical fever: coming home to scottish archives. *Archivaria*, 64, 89-112.
- M'Bow, A.- M. (1984). Açılış konuşması. *X. Uluslararası Arşiv Kongresi*. Paris: UNESCO. Erişim adresi: <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000610/061008eb.pdf>
- McKercher, B. and Cros, H. (2002). *Cultural tourism: The partnership between tourism and cultural heritage management, WTO 1986:6 (Chapter13)*. New York: Haworth Press Inc.
- McShea, K. B. (2010). *Critical success factors for cultural heritageturism operations* (Unpublished Master Thesis). University of Georgia, Athens.
- Menne-Haritz, A. (1994). Archival training in Germany: A balance between specialization in historical research and administrative needs. *The American Archivist*, 57, 400-408.
- Metin, E. (2006). Turizm destekli tarih eğitimi. *Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 8, 307-333.
- Mills, E. S. (2003). Genealogy in the 'information age': History's new frontier? *National Genealogical Society Quarterly*, 91(December), 260-277.

- Mykland, L. (1992, 6-11 Eylül). Arşivcilikte Bütünlük ve Muhafaza. Necla Olsa (Çev.), Bilge Kaya, Murat Şener ve Mehmet Torunlar (Yay. haz.), *XII. Milletlerarası Arşiv Kongresi Montreal, Sunulan Tebliğler – II* içinde (s. 1-12). Ankara: DAGM Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı.
- Örs, H. ve Sürmeli, P. (2016). Kültürel pazarlarda rekabet gücü aracı olarak örtülü bilginin somutlaştırılması: Antakya örneği. *Global Business Research Congress (GBRC – 2016)* Cilt 2 içinde (s. 262-268). Press Academia Procedia.
- Potts, T. D. and Harrill, R. (2016). Travel ecology and developing naturally: Making theory-practice connections. Rob Harris, Peter Williams, Tony Griffin (Eds.), *Sustainable Tourism (2th ed.)*. Routledge.
- Rumschottel, H. (2000). Die entwicklung der archivwissenschaft als wissenschaftliche disziplin. *Archivalische Zeitschrift*, 83, 7-21.
- Safran, M. ve Ata, B. (2003). Öğrencilerin tarih metinlerinden anlam çıkarmalarına yönelik araştırmalara bir bakış. C. Şahin (Yay. haz.), *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler* içinde (s. 339-355). Ankara: Gündüz Yayınları.
- Saklı, A. R. (2013). Fordizm'den esnek üretim rejimine dönüşümün kamu yönetimi üzerindeki etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 107-131.
- Schellenberg, T. R. (1956). *Modern archives principles and techniques*. Chicago: University of Chicago Press.
- Shown, E. and Mills, E. (2003). Genealogy in the 'information age: History's new frontier? *National Genealogical Society Quarterly*, 91(December), 260–277.
- Sickinger, J. P. (1999). *Public records and archives in classical Athens*. Chapel Hill.
- Smith, W. I. (1985). Archives and culture: An essay. Peter Walne (Ed.), *Modern Archives Administration and Records Management: A RAMP Readers* içinde (s. 427-441). Paris: UNESCO.
- Şahin, A. S. (2013). *Kültürel miras alanlarının dönüşümünde yeni bir yaklaşım: Yel değirmeni örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Y. E. (2009). Küreselleşme ve insan hakları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 2(4), 174-178.
- Triarchi, E. ve Karamanis, K. (2017). The evolution of alternative forms of tourism: a theoretical background. *Business & Entrepreneurship Journal*, 6(1), 39-59.
- Turhan, M. (2004). *Sinemada kültürel mirasın korunması ve devletlerin tutumu* (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (2018). “Turizm”, Erişim adresi: <http://tdk.org.tr/TR/Genel/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF4376734BED947CDE&Kelime=turizm>
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art and custom*. Harvard University, Boston, Estes & Lauriat.
- Uçar, M. ve Vuran, Y. (2012). IPARD Programının (Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı) ülkemiz istihdamına etkisi. *International Journal of Academic Value Studies*, 2(1), 53-81.
- Uluçeçen, T. H. (2011). *Özel ilgi turizmi: Kapsamı, çeşitleri ve Türkiye’de uygulanabilirliği*, (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- UNESCO (1982). *World Conference on Cultural Policies: Final Report*. Paris. Erişim adresi: <http://unesdoc.unesco.org/images/0005/000525/052505eo.pdf>

- UNESCO (2010). *Lahey Sözleşmesi*. Erişim adresi: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001875/187580e.pdf>
- Weaver, D. (2006). *Sustainable tourism: Theory and practice*. Oxford: Elsevier, Butterworth-Heinemann.
- Weil, F. (2013). *Family trees: A history of genealogy in America*. Cambridge: Mass.: Harvard University Press.
- Weil, F. (2007). John Farmer and the making of american genealogy. *New England Quarterly*, 80(3), 408-434.
- Wood, C.A. (2004). Toward the new genealogy genealogical research in archives and the saskatchewan genealogical society. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Winnipeg, Manitoba (Kanada): University of Manitoba, Department of History (Archival Studies).
- Yeşilbursa, C. C. (2011). *Sosyal bilgilerde miras eğitiminin öğrencilerin somut kültürel mirasa karşı tutumlarına ve akademik başarılarına etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yeşilbursa, C. C. (2013). Altıncı sınıf öğrencilerinin somut kültürel mirasa yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 405-420.